

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Juridiikka

2012

Eeva Granberg

LAKI NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESTÄ

– Lain toteutuminen viranomaistoiminnassa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Eeva Granberg

LAKI NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESTÄ

Tämä opinnäytetyö pyrkii pureutumaan uuden nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain vahvuuksiin ja puutteisiin. Lain käytännön soveltamisessa on ilmennyt jonkin verran ongelmia ja niiden ratkaisemiseksi tämä työ on tarkoitettu. Tämä opinnäytetyö tehdään Länsi-Suomen syyttäjänviraston toimeksiannosta.

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä on vuoden 2011 tammikuussa voimaan tullut laki, jonka tarkoituksena on ollut täsmentää ja selventää nuoria rikoksesta epäiltyjä koskevaa lainsäädäntöä. Aiemmin voimassa ollutta lakia nuorista rikoksentekeijöistä ei enää koettu sellaisenaan riittäväksi ja se nähtiin muutenkin puutteelliseksi.

Näiden erinäisten puutteiden vuoksi katsottiin, että kun nuorta henkilöä epäillään rikoksesta, olisi hyödyllisintä tehdä nuoren tilanteesta kattava selvitys. Tämän selvitystyön yhteydessä olisi mahdollista kartoittaa muun muassa nuoren sosiaalisia suhteita, päihteiden käyttöä ja etenkin rikoksien uusimisriskiä. Selvitys on määrä tehdä yhteistyössä eri viranomaisten kesken, mutta varsinaisen selvityksen laatimisesta huolehtisi Rikosseuraamuslaitos.

Laki antaa hyvät valmiudet viranomaisille valvoa nuoria rikoksentekeijöitä ja samalla tehdä ennaltaehkäisevää työtä nuorten keskuudessa rikollisuuden torjumiseksi. Eri viranomaisissa on kuitenkin havaittu ongelmia selvitysten laatimisen yhteydessä. Esimerkiksi poliisiviranomaisen työ vaikeutuu helposti laissa annettujen määräaikojen vuoksi ja kun ongelmia ilmenee jo viranomaistoiminnan ensivaiheissa, saattaa selvityksen laatiminen olla jopa vahingollista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena onkin siis tutkia lakia hieman tarkemmin sekä selvittää miten laki todellisuudessa toteutuu niissä viranomaisissa, jotka ovat avainasemassa lain käytännön soveltamisessa. Tavoitteena on lisäksi pureutua lähemmin ongelmakohtiin sekä esittää ratkaisuja lain tehokkaammalle toteutumiselle.

ASIASANAT:

Nuoren seuraamusselvitys, Länsi-Suomen syyttäjänvirasto, rikosseuraamuslaitos, esitutkintaviranomainen, lain sovellusongelmat.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Business | Jurisprudence

December 2012 | Total number of pages 52

Instructors Tapio Jaakkola and Carita Sirén

Eeva Granberg

ACT ON SOLVING THE SITUATION OF YOUNG SUSPECTS OF CRIME

This thesis aims to assess the strengths and weaknesses of the fairly recent *Act on Solving the Situation of Young Suspects of Crime*. The Act was amended to the Finnish law in 2011. Practice has shown several challenges in the implementation of the Act and this thesis partly aims to point out these challenges and hopefully offers some practical suggestions to enhance the work of relevant authorities. This thesis was contracted by the District Attorney's Office of Western Finland.

The Act came into force on January 1st 2011, after the previous law was widely seen as insufficient and obsolete. The new Act strives to clarify and simplify legislation concerning young suspects of crime. According to the Act authorities are encouraged to make an overall assessment of the suspect, including an evaluation of his or her social environment, health and drug abuse. This is made partly to assess the individual's risk to commit new crimes. The assessment is to be made in close co-operation with different authorities. However the Criminal Sanctions Agency has the main responsibility for conducting the overall assessment.

The Act provides sufficient instruments for authorities to intervene in criminal behavior of young people and even to take pre-emptive measures to prevent young people from committing crimes in the first place. Most of the civil servants interviewed for this thesis shared the view that the time frame set by legislators for different phases of the process, might be too short. This can lead to controversial situations where the police have not had enough time to conduct the pre-trial investigation before the case is handed over to the District Attorney's Office and further to the Criminal Sanctions Agency. Due to this, the young suspect might be contacted by the Criminal Sanctions Agency before the police which can hamper the police investigation seriously.

The main conclusion of this thesis is that the Act on Solving the Situation of Young Suspects of Crime is a significant improvement in fighting crime and eventually helping troubled youth. However the challenges are severe and must be addressed. First of all the time frame for the pre-trial investigation has to be extended from the current 14 days to ensure an efficient investigation. Secondly the exchange of information between authorities must be enhanced in order to guarantee a smooth process for the benefit of all parties involved.

KEYWORDS:

Assessment of the suspect, District Attorney's Office of Western Finland, the Criminal Sanctions Agency, the pre-trial investigation, challenges in the implementation of the Act.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LAKI NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESTÄ	6
2.1. Lähtökohdat lain säätämiselle	6
2.2. Lain pääasiallinen sisältö	13
2.3. Lain tavoitteet	16
3 VIRANOMAISTOIMINTA NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESSÄ	17
3.1. Esitutkintaviranomainen	17
3.2. Länsi-Suomen syyttäjänvirasto	20
3.3. Rikosseuraamuslaitos	25
3.4. Varsinais-Suomen käräjäoikeus	28
3.5. Viranomaisten välinen yhteistyö	30
4 RIKOKSESTÄ EPÄILLYN NUOREN SEURAAMUSSELVITYS	36
4.1. Selvityksen laatiminen	36
4.2. Selvityksen sisältö	38
4.3. Selvityksen käyttäminen tuomioistuimessa	42
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
LÄHTEET	51

LIITTEET

Liite 1. Seuraamusselvityspyyntö.

KUVAT

Kuva 1. Lain soveltaminen viranomaisissa.	15
---	----

1 JOHDANTO

Vuoden 2011 tammikuussa voimaan tuli laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä. Laki koskee nuoria 15–20 -vuotiaita rikoksesta epäiltyjä. Lain tarkoituksena on, että viranomaisen toimesta tehdään selvitys nuoresta rikoksesta epäillystä kartoittamalla muun muassa tämän sosiaalisia suhteita, päihteiden käyttöä sekä taipumusta rikoksien uusimiseen. Kun näitä erinäisiä nuoren elämän keskeisiä asioita on arvioitu, voidaan todeta onko kyseinen rikoksesta epäilty nuori valvonnan tarpeessa vai onko nuoren toiminnassa ollut vain tilapäinen häiriö. Selvityksen laatimisella siis pyritään selvittämään, mitkä nuoret ovat viranomaisten avun todellisessa tarpeessa. Kun viranomaisten apu voidaan tällä tavoin kohdistaa niin kutsuttuihin ongelmanuoriin, voidaan nuoria samalla ohjata paremmin rikoksettomaan elämään.

Uudelle laille on ollut tarvetta jo jonkin aikaa. Aikaisempi laki nuorista rikosten tekijöistä oli vuodelta 1940 ja selvästi vanhentunut sekä ylimalkainen. Huomattavaa on, että tällä uudella lailla pystytään seuraamusselvityksien laatimisella poimimaan ne nuoret, jotka todellisuudessa ovat avun ja valvonnan tarpeessa. Lisäksi on tärkeää muistaa, että selvitystä ei suinkaan tehdä kaikista nuorista, jotka rikoksia tekevät. Selvitys on tarkoitus tehdä nuorista, joiden epäillä syyllistyneen rikokseen tai rikoksiin, joista on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa.

Uuden seuraamusselvitysmenettelyn myötä viranomaisten yhteistyö on tullut entistä tärkeämmäksi ja tiiviimmäksi. Lain tavoitteena on hoitaa nuorten rikosasiat viranomaisissa entistä nopeammalla aikataululla, jotta nuoren elämä ei häiriinny prosessin turhasta tehottomuudesta. Laissa on näin ollen säädetty määräajat sille, kuinka kauan asiaa voidaan arvioida kussakin viranomaisessa. Määräaikojen lyhyt kesto on kuitenkin aiheuttanut ongelmia viranomaisissa. Tämän opinnäytetyön tavoitteena onkin arvioida lain todellista toteutumista selvitysmenettelyyn osallistuvissa viranomaisissa sekä pureutua tarkemmin mahdollisiin ongelmakohtiin, joita viranomaisissa jo ilmenee.

2 LAKI NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESTÄ

2.1. Lähtökohdat lain säätämislle

Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/263

Lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä on kaavailtu säädettäväksi jo vuosikymmenien ajan. Itse asiassa uudistamista on selvitetty jo 1960-luvulta lähtien (HE 229/2009). Uudistukselle on ollut tarvetta useasta eri syystä. Ensinnäkin rikosoikeusjärjestelmä suhtautuu rikoksen tehneeseen nuoreen lähtökohtaisesti eri tavoin kuin aikuiseen, mikä puolestaan johtuu siitä, että yleensä nuori syyllistyy rikoksiin ajattelemattomuuttaan tai yhteiskunnan rajoja koetellakseen (HE 229/2009).

Toisaalta uudistus on erityisen tärkeää jo senkin vuoksi, että aikaisempi lainsäädäntö on niin vanha. Aikaisempi laki oli tullut voimaan toukokuussa vuonna 1940 (Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/262). Siitä, että edellinen laki on näinkin vanha, on pääteltävissä, että laki on ainakin osin vanhentunut ja puutteellinen. Onhan yhteiskunta ja sen normit sekä nuorten käyttäytyminen muuttuneet. Lakimuutoksia kyseiseen lakiin on tehty runsaasti aina vuoteen 2005 asti.

Kolmanneksi laki nuorista rikoksentekijöistä ei suoraan ole antanut ohjeita siihen, miten parhaiten saataisiin selville nuorelle sopivin rangaistusmuoto. Rangaistusvaihtoehtoina olivat tällöin sakko, ehdollinen vankeus sekä ehdoton vankeus. Toki tuolloinkin oli mahdollista sovitella, mikäli asia oli sellainen, että siitä oli lain mukaan mahdollista sopia asianosaisten kesken. Nämä vaihtoehdot olivat melko jäykkiä kunnes vuonna 2001 astuivat voimaan säännökset nuorisorangaistuksesta. Nuorisorangaistus antoi mahdollisuuden hieman lievempien rangaistusmuotojen käyttämiseen rangaistuksena nuoren tekemästä rikoksesta. Nuorisorangaistuksella tarkoitetaan 15–17 -vuotiaille suunnattua rangaistusta,

jonka pituus vaihtelee tuomioistuimen harkinnan mukaan neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen, mikäli sakko katsotaan riittämättömäksi, mutta toisaalta ehdoton vankeus liian ankaraksi. Nuorisorangaistus koostuu valvontatapaamisista, tapaamisissa suoritettavista tehtävistä sekä työelämään ja työhön perehtymisestä (Rikosseuraamuslaitos, 2012).

Yhtenä tärkeänä tekijänä muutokseen on vaikuttanut se seikka, että viranomaisyhteistyötä on haluttu tiivistää. (Nuorisorikosoikeuden historia, s. 71). Ajatuksena on ollut, että nuoren kanssa tekemisissä olevat viranomaiset, kuten sosiaaliviranomainen, rikosseuraamusviranomainen ja poliisi voisivat ensi kädessä olla lähemmässä kontaktissa nuoreen. Nämä kolme viranomaista yhdessä syyttäväviranomaisen kanssa muodostavatkin erittäin toimivan viranomaiskoneiston, joka parhaimmillaan pystyy pysäyttämään nuoren mahdollisesti alkavan tai jo alkaneen rikoskierteen (HE 229/2009).

Nuorisorangaistus on ollut yksi parhaimmista lakimuutoksista, joita vanhaa lakiin nuorista rikoksen tekijöistä on tehty, sillä se on ottanut paremmin huomioon nuorten rikoksen tekijöiden erityistarpeet. Laissa on selvästi otettu kantaa siihen, miten nuorten asiat kuuluu käsitellä ja miten nuoret rikoksentekijät tulee sijoittaa suorittamaan tuomiotaan. Laki ei kuitenkaan anna viranomaisille vastausta siihen, miten viranomaisen käytännössä tulisi tutustua nuoreen ennen rangaistuksen tuomitsemista. (Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/262.)

Lain nuorista rikoksentekijöistä 23 §:ssä mainitaan:

”virallisen syyttäjän, yleisen oikeuden ja vankilaoikeuden on koetettava tarkoin perehtyä, paitsi tehtyyn rikokseen ja sen vaikuttamiin, nuoren rikoksentekijän henkilöllisyyteen, hänen aikaisempiin elämänvaiheisiinsa ja niihin oloihin, joissa hän on elänyt” (Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/262).

Keinoja tämän lainkohdan soveltamiseen ei vanha laki kuitenkaan suoraan anna ja voisikin olettaa, että rangaistuksen tuomitseminen ilman nuoreen ja tämän tilanteeseen tutustumista voi olla haasteellista.

Uuden ja vanhan lain erot ja yhtäläisyydet

Kun uutta lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä verrataan vanhaan lakiin nuorista rikoksentekijöistä, on mahdollista huomata useita eroja, mutta myös yhtäläisyyksiä. Tässä kappaleessa vertaillaan lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä lakiin nuorista rikoksentekijöistä, joka on vuoden 1940 laki alkuperäisenä (Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/262). Vertailua ei kuitenkaan ole tarkoitus tehdä pykälä pykälältä, vaan pikemminkin kokonaisuutena pyrkien nostamaan esiin merkittävimmät erot ja yhtäläisyydet.

Alkuperäinen laki ja nykyinen nuoria rikoksentekijöitä koskeva laki ovat melko erilaiset. Uudessa laissa painotetaan, kuka on lain kohteena, ketkä lakia saavat soveltaa ja mikä on seuraamusselvitys, mitä seuraamusselvitys sisältää ja milloin selvitys on nuoresta laadittava (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633). Vanha laki puolestaan sääntelee lähinnä niitä erityistilanteita, joissa nuori on jo valvonnan alaisena, ehdollisessa tai ehdottomassa vankeudessa tai nuorisovankilassa (Laki nuorista rikoksentekijöistä 31.5.1940/262). Molemmat lait kuitenkin säätelevät viranomaisen velvollisuudesta huolehtia siitä, että nuoren rankaiseminen vie nuorta kohti rikoksetonta elämää. Lisäksi molemmat lait sääntelevät sitä, että viranomaisen tulee perehtyä nuoren tilanteeseen huolellisesti. Erityisesti uusi laki antaa paremmat valmiudet nuoren tilanteen kokonaisvaltaiselle selvittämiselle esimerkiksi hänen perhe- ja ystävyyssuhteita, huumausaineiden tai alkoholin käyttöä ja työllisyys- ja koulutustilannetta kartoittamalla. Edellä mainittujen tekijöiden vaikutusta rikolliseen toimintaan pyritään myös selvittämään. Lain tarkoituksena on varmistua siitä, että nuoren lähtökohdat ovat selvillä ja kun viranomainen tuntee nuoren tilanteen perusteellisesti, on nuorta mahdollista ohjata rikoksettomaan elämään.

Uudesta laista selviää konkreettisemmin millaisilla toimilla nuorta voidaan seurata ja auttaa, ja tärkeimmillään selvittää, onko nuori elämässään siinä tilanteessa, että esimerkiksi viranomaisen valvonta olisi tarpeen muun muassa rikoskierteen katkaisemiseksi. Laki nuorista rikoksen tekijöistä puolestaan vain toteaa, että nuoren tilanteeseen tulee huolellisesti perehtyä. Välitöntä keinoa

tilanteen selvittämiseen ei itse laki suoraan viranomaiselle anna, vaan jättää viranomaisen harkittavaksi, miten nuoren tilanteen selvittäminen tehdään.

Kansainvälinen vaikutus lain säätämisessä

Kansainvälisestä näkökulmasta nuoria koskevaa erityisoikeutta on maailmalla ollut jo 1800-luvulta lähtien (Nuorisorikosoikeuden historia, s.44). Tässä kohden ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tutkia koko nuorisoi- oikeuden kansainvälistä historiaa, vaan opinnäytetyössäni keskitytään lähinnä niihin historiallisiin ja kansainvälisiin seikkoihin, joilla on ollut vaikutusta uuden nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain laatimiseen (HE 229/2009).

Jotta nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämiseksi säädetty laki saatiin mahdollisimman ajanmukaiseksi, tuli lainsäätäjien hieman ottaa selvää muiden maiden nuoria koskevasta sääntelystä. Lakia edeltävässä hallituksen esityksessä on käsitelty melko hyvin muun muassa muiden pohjoismaiden sääntelymalleja. Eritoten on huomioitu tärkeät kansainväliset sopimukset kuten Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS). EIS sisältää ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien lisäksi myös sääntelyä lapsien ja nuorten asemasta ja kohtelusta (HE 229/2009 ja Euroopan ihmisoikeussopimus 69/1999).

Lain kannalta toinen relevantti kansainvälinen sopimus on Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus). KP-sopimuksen 10 artikla määrää, että nuoret syytetyt on pidettävä erillään aikuisista ja heidän asiansa on ratkaistava viivytyksettä (Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus 8/1976). Lisäksi sopimuksen 14 artikla mainitsee, että kun kysymyksessä on nuori henkilö, on oikeudenkäyntimenettelyssä otettava huomioon nuoren ikä ja tämän pyrkimys edistää yhteiskunnallisen asemansa palauttamista. Artikla korostaa myös samaa seikkaa kuin kansallisen lakimme oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 9 §, jonka mukaan rikosasian käsittelyssä julkinen menettely on lähtökohta myös nuoren rikosasian käsittelyssä, mutta josta voidaan poiketa, jos sen katsotaan olevan nuoren edun mukaista (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä

tuomioistuimissa 30.3.2007/370). EIS ja muut kansainväliset sopimukset antavatkin peruslähtökohdan sille sääntelylle, jonka tulee olla Suomessa sääntelyn vähimmäistaso.

Kaiken kaikkiaan eri maille yhteistä ovat nuoriso-oikeuden kehityksen eri vaiheet. Sääntelyalan kehitys alkoi erottamalla lapset ja nuoret aikuisia koskevista laitostähtännöistä. Tämän jälkeen alettiin kiinnittää enemmän huomiota ikäraajakysymyksiin ja näiden vaiheiden jälkeen esimerkiksi Englannissa perustettiin nuorisotuomioistuimia. Saksassa perustettiin myös nuorisotuomioistuimia, mutta toisin kuin Englannissa tuomioistuimet keskittyivät lähinnä vain rikosasioiden ratkomiseen, vaikkakin seuraamukset ja toimenpiteet olivat pääosin kasvatuksellisia. Suomessa puolestaan omaksuttiin muiden Pohjoismaiden tavoin malli, jossa rikosoikeusjärjestelmä ja lastensuojelu huolehtivat molemmat itsenäisesti nuorten rikosten käsittelystä. (Nuorisorikosoikeuden historia, s. 92.)

Hallituksen esityksessä 229/2009 on esitetty myös, miten laki kohtelee nuoria Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Ruotsissa nuoriin kohdistetaan ensisijaisesti sosiaaliviranomaisen toimenpiteitä. Lisäksi syyttäjälle on annettu asiassa enemmän päätösvaltaa. Hallituksen esityksen mukaan syyttävaviranomainen voi Ruotsissa vapaasti harkita alle 18-vuotiaan nuoren haastamista oikeuteen rikosasiassa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että syyttäjä voi jättää kokonaan syytteen nostamatta, jos on ilmeistä, että nuoren rikos on johtunut lähinnä ajattelelmattomuudesta. Syyttämättä jättämisen syynä voi lisäksi olla se, että nuoreen jo kohdistetaan riittäviä sosiaalitoimenpiteitä. Syyttäjän harkintaan vaikuttaa myös se, miten nuori on halukas esimerkiksi korvaamaan aiheuttamansa vahingon. (HE 229/2009.)

Ruotsissa syyttäjä tai tuomioistuin voi nuoren iästä huolimatta pyytää selvitystä kriminaalihuoltoviranomaiselta. Selvitys pitää sisällään tiedon nuoren henkilökohtaisista olosuhteista sekä arvion tarvittavista toimenpiteistä rikosten ehkäisemiseksi. Selvityksen ohella sosiaalilautakunnalta pyydetään lausunto syyteharkintaa varten. Sosiaalilautakunnan lausunnossa selvitetään aikaisemmat nuoreen kohdistuneet sosiaalitoimen toimenpiteet. Lisäksi lausunnosta ilmenee suunnitelma tulevien sosiaalitoimien varalta (HE 229/2009).

Mikäli nuoren tilanne sitä vaatii, ruotsalainen tuomioistuim voi tuomita nuoren suojeluvalvontaan taikka sosiaaliviranomaisen järjestämään nuorisohoitoon. Suojeluvalvonta on kestoaltaan aina kolme vuotta ja siihen kuuluvan valvonnan pituus on vuosi. Valvontaan voidaan yhdistää rikoksentekijän suostumuksella sopimushoito. Sopimushoito puolestaan on mahdollista vain, jos tuomioistuim muutoin tuomitsisi vankeutta. Nuorisohoito sen sijaan on nuorisokodissa tapahtuva suljettu hoitomuoto, jonka pituus vaihtelee 14 päivästä neljään vuoteen. Harvinaisempi vaihtoehto on se, että tuomittu voi halutessaan hakeutua intensiivivalvontaan, jossa tuomitun kotonaoloa ja muuta olinpaikkaa seurataan myös sähköisin keinoin. Intensiivivalvonta muistuttaa hieman Suomen uutta valvontarangaistusta ja intensiivivalvontaa voidaan hakea enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. (HE 229/2009.)

Norjassa lähtökohtana on, että kaikenikäisiin rikoksentekijöihin sovelletaan samoja rikoslain ja rikosprosessilain säännöksiä, kuitenkin niin, että lainsäädäntö sisältää nuoria koskevia erityissäännöksiä. Norjassa syyttäjä voi tarvittaessa pyytää kriminaalihuoltolaitokselta henkilöselvitystä, joka pitää sisällään tiedot nuoren olosuhteista ja tulevaisuuden mahdollisuuksista. Myös Norjassa syyttäjälle on jätetty laajasti päätäntävaltaa. Syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämispäätöksen tai asettaa erilaisia ehtoja päätöksensä tueksi, jolloin kyseessä on niin sanottu ehdollinen syyttämättäjättäminen. Syyttäjä voi esimerkiksi asettaa nuorelle koeajan syyttämättä jättämispäätöksen ehdoksi, jonka aikana nuori ei saa tehdä rikoksia. Mikäli nuori rikkoo asetettuja ehtoja, viedään asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ehtona voi lisäksi olla esimerkiksi se, että nuori korvaa aiheuttamansa vahingon. Muina vaihtoehtoina ovat sovittelu, mikäli kaikki osapuolet siihen suostuvat, rangaistusvaatimus taikka lopulta syytteen nostaminen, jolloin nuoreen voidaan kohdistaa samoja rangaistusmuotoja kuin täysikäiseenkin rikoksentekijöihin. (HE 229/2009.)

Mikäli syyte norjalaisessa tuomioistuimessa on nostettu, voi tuomioistuim tuomita nuorelle ehdollisen tuomion, joka voi sisältää erilaisia nuorta tukevia ehtoja kuten valvontaa taikka hoitoa päihteiden käytön lopettamiseksi. Vaihtoehtoina kyseeseen tulevat myös yhdyskuntarangaistus sekä ehdoton vankeus. (HE

229/2009.) Sähköisen valvonnan kokeilu on aloitettu Norjassa vuonna 2008, mikä on verrattavissa uuteen lakiimme valvontarangaistuksesta (Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2001/330).

Tanskan malli nuorista rikoksentekijöistä on hyvin samankaltainen, kuin Ruotsissa ja Norjassa. Tanskassa nuoren tilanteen selvittäminen aloitetaan suunnitelmalla nuoren lähitulevaisuudesta, joka tehdään ennen alle 18-vuotiaan oikeuskäsittelyä. Syyttäjä tekee pyynnön suunnitelmasta ja sosiaaliviranomainen laatii suunnitelman yhdessä muiden viranomaisten ja nuoren vanhempien kanssa. Kunnan on lain mukaan laadittava alustava suunnitelma jo seitsemän päivän kuluttua siitä, kun se on saanut poliisilta tiedon nuoren tekemästä vakavammasta rikoksesta, tarkoituksena käynnistää nuoreen kohdistuvat tukitoimet mahdollisimman nopeasti. Suunnitelman lisäksi kriminaalihuoltoviranomainen laatii syyttäjän pyynnöstä selvityksen syytetyn henkilökohtaisista olosuhteista. Tarkoituksena on näin ollen selvittää ne nuoren olosuhteet, joilla katsotaan olevan vaikutusta harkittaessa rangaistusta tai muuta oikeudellista seuraamusta. (HE 229/2009.)

Tanskassa seuraamuksien lähtökohtana on, että nuoriin kohdistetaan lievennetty rangaistusasteikko eli toisin sanoen nuorta kohdellaan täysi-ikäistä rikoksentekijää lievemmin. Alentavasti rangaistukseen voi vaikuttaa se, että teko on tehty alle 18-vuotiaana tai se, että täysi rangaistus olisi tarpeeton tai haitallinen. Myös Tanskassa on käytössä ehdollinen syyttämättä jättäminen. Lisäksi käytössä olevat rangaistusmuodot ovat sakko, ehdollinen tuomio, yhdyskuntapalvelu, ehdoton vankeus sekä sähköinen valvonta. Lisäksi erityisenä seuraamuksena on niin kutsuttu nuorisoseuraamus, jossa alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan tuomita vankeuden sijasta kaksivuotiseen sosiaalipedagogista hoitoa sisältävään nuorisoseuraamukseen. Tällöin vastuussa seuraamuksen täytäntöönpanosta on kunta ja edellytyksenä on, että nuori on syyllistynyt törkeään rikokseen, josta odotettavissa on enintään puolentoista vuoden vankeusrangaistus. Kolmivaiheinen nuorisoseuraamus etenee ensin suljetusta laitoshoidosta avoimempaan laitoshoitoon ja lopulta viimeisessä vaiheessa tuettuun itsenäi-

seen asumiseen. Nuorisoseuraamuksen ajatuksena on tukea nuoren kehitystä, opiskelua sekä muun muassa työnsaantia. (HE 229/2009.)

Hallituksen esityksessä todetaan, että Suomen rikosoikeudellinen nuoria koskeva malli olisi lähimpänä Tanskan järjestelmää (HE 229/2009). Kaikissa kolmessa maassa nuoria koskevat rikosoikeudelliset mallit kuitenkin muistuttavat hyvin paljon toisiaan ja ovat varsin kattavia. Lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä koskeva sääntely on siten todennäköisesti saanut vaikutteita edellä mainittujen pohjoismaiden lainsäädännöistä, mutta muistuttanee kuitenkin eniten Tanskassa käytössä olevaa mallia.

2.2. Lain pääasiallinen sisältö

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain pääasiallinen tarkoitus on kartoittaa nuoren sosiaalista tilannetta ja rikokseen syyllistymiseen vaikuttaneita syitä sekä arvioida rikoksien uusimisriskiä ja tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää. Lakia sovelletaan 15-20 -vuotiaisiin rikoksesta epäiltyihin. Laissa säädetään siitä, miten esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja rikosseuraamusviranomaisessa tulee toimia nuoren tilanteen selvittämiseksi. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633 ja HE 229/2009.)

Laki on kaiken kaikkiaan suhteellisen lyhyt. Se sisältää ainoastaan 12 pykälää, jotka pyrkivät kattavasti selvittämään, miten nuoren rikoksesta epäillyn tilanne tulee selvittää. Laki antaa selvät ohjeet sekä määräajat siihen, mitä määräyksiä kunkin viranomaisen tulee noudattaa. Näillä säännöksillä pyritään nuoren asian selvittämiseen viivytyksettä, joita laissa säädettyt määräajat tukevat. Määräajat vaihtelevat sen mukaan missä viranomaisessa asia milloinkin on käsittelyssä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 3 pykälässä säädetään määräajasta, jossa esitutkintaviranomaisen eli pääasiallisesti poliisin tulee ilmoittaa syyttäjälle nuoren tutkinnassa olevasta asiasta. Määräaika ilmoit-

taa syyttäjälle nuoren rikoksesta on 14 vuorokautta siitä, kun nuori on kirjattu poliisin tietojärjestelmään rikoksesta epäiltynä. Poliisin ei kuitenkaan tarvitse ilmoittaa syyttäjälle tapahtuneesta rikoksesta, mikäli esitutkinta lopetetaan ennen kuin asia saatetaan syyttäjän syyteharkintaan taikka jos nuoren asiassa käytetään rangaistusmääräys- tai rikesakko menettelyä nuoren ollessa 18–20 -vuotias. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

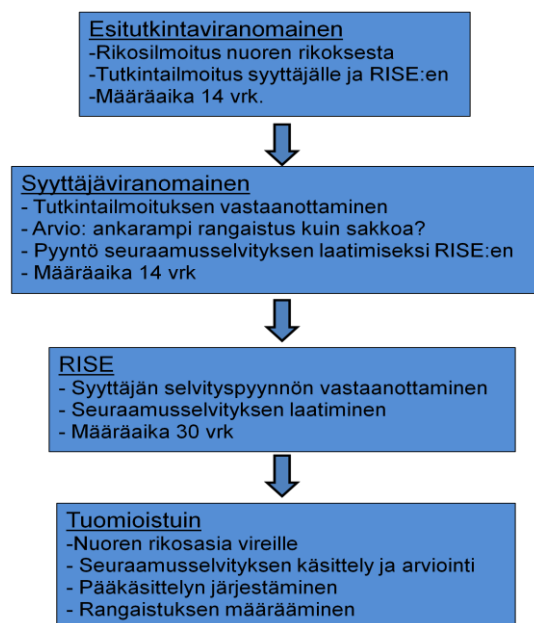
Syyttäjän puolestaan on tehtävä Rikosseuraamuslaitokselle (RISE) pyyntö nuoren tilanteen selvittämisestä 14 vuorokauden kuluessa poliisin tutkintailmoituksen vastaanottamisesta ja mikäli syyttäjän näkemyksen mukaan nuoren rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Syyttäjän pyynnön saatuaan, on Rikosseuraamuslaitoksen arvioitava käytettävissään olevien tietojen pohjalta, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn selviytymistä sekä estää nuorta syyllistymästä uusiin rikoksiin. Näin ollen RISE:n tulee laatia nuoresta seuraamus selvitys yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa sekä hankkia ja koota mahdollisimman paljon tietoa. Laissa todetaan:

”Edellä tarkoitetun arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa hankkia ja koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, päihdekuntoutuksesta, mielenterveydestä ja mielenterveyspalveluiden käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliin tilanteeseen liittyvistä seikoista.” (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633).

Selvityksen laatimista koskee erityisesti lain 9 §, jolla turvataan rikosseuraamusviranomaisen tiedonsaantioikeus. Pykälän mukaan RISE:lla on salassapitosäynnösten estämättä oikeus saada selvityksen laatimista varten sosiaaliviranomaisilta tiedot, jotka koskevat nuoren yllä mainittuja elinolosuhteita, päihteiden käyttöä, mielenterveyttä sekä muita tietoja, jotka ovat tarpeellisia asian käsittelyssä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Seuraamusselvitys puolestaan on laissa määritelty kirjalliseksi arvioksi, joka sisältää nuoren sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot. Seuraamusselvityksen saa lain mukaan laatia ainoastaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamies, jota voi tarvittaessa avustaa tehtävään suostuva henkilö, jolla on riittävä kokemus ja koulutus. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Kun rikosseuraamusviranomainen laatii seuraamusselvitystä, tulee hänen varata rikoksesta epäillylle nuorelle tilaisuus tulla kuulluksi. Mikäli nuori kuitenkin kieltäytyy tulemasta kuulluksi tai häntä ei yhteydenotoista huolimatta tavoiteta, voidaan ja tuleeekin selvitys laatia ilman nuoren kuulemista. Laatiminen voidaan suorittaa ilman kuulemista myös, mikäli kuuleminen on ilmeisen tarpeetonta. Huomattavaa on, että alle 18-vuotiaan nuoren huoltajalle, edunvalvojalle taikka muulle lailliselle edustajalle on myös varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Myös muita tarvittavia viranomaisia ja asiantuntijoita tulee kuulla, mikäli tilanne sitä vaatii. Laissa on lisäksi säädetty, että nuorella on oikeus saada korvatuksi seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä aiheutuneet kohtuulliset matkakustannukset. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Kuva 1. Lain soveltaminen viranomaisissa.

2.3. Lain tavoitteet

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetulla lailla on yksinkertaiset tavoitteet. Kuten lain ensimmäisessä pykälässä todetaan, nuoren tilanteen selvittämisen tarkoituksena on kartoittaa nuoren sosiaalista tilannetta, rikokseen syyllistymiseen vaikuttaneita syitä sekä arvioida rikokseen syyllistymisen riskiä ja edellytyksiä tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633). Lisäksi yksi tärkeimmistä tavoitteista on joutuisuus. On ehdottoman tärkeää, että nuoren asia saadaan selvitettyä mahdollisimman joutuisasti, jotta nuoren elinolosuhteisiin voidaan tarvittaessa puuttua ripeästi ja sitä kautta mahdollisimman monipuolisesti tukea nuorta rikoksettomassa elämässä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Jotta nuorten rikokseton elämä ja prosessin joutuisuus toteutuvat, on erityisen tärkeässä asemassa myös viranomaisten välinen saumaton yhteistyö. Hallituksen esityksessä HE 229/2009 on esitetty, että nuorten ikäluokkien pieneneminen antanee viranomaisille paremmat edellytykset keskittyä ongelmallisimpien nuorten elämäntilanteisiin vaikuttamiseen. Ongelmia nuorten keskuudessa ovatkin aiempaa vakavammat päihde- ja mielenterveysongelmat ja syrjäytyminen, joka on jopa sukupolvelta toiselle siirtyvää. (HE 229/2009.) Myös viimeisinä vuosikymmeninä kasvanut maahanmuutto saattaa osaksi vaikeuttaa prosessin etenemistä kielivaikeuksien ja kulttuurierojen vuoksi.

3 VIRANOMAISTOIMINTA NUOREN RIKOKSESTA EPÄILLYN TILANTEEN SELVITTÄMISESSÄ

Viranomaistoimintaa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisessä on tässä opinnäytetyössä selvitetty haastattelemalla prosessin kannalta relevantteja viranomaisia. Näitä ovat esitutkintaviranomainen, Rikosseuraamuslaitos, syyttäjä sekä tuomioistuin. Viranomaisia koskevat kysymykset olivat pääasiassa samankaltaisia, jotta ne olisivat keskenään vertailukelpoisia ja kyllin kattavia yleispätevien päätelmien tekemiseksi. Samalla ongelmakohtien laajuus ja monimuotoisuus kävisivät paremmin ilmi.

Kysymykset koskivat pääasiassa lainmukaisia määräaikoja, joita viranomaisissa tulisi noudattaa viivytyksettömän prosessin turvaamiseksi. Ne käsittelivät myös nuorten tekemiä rikoksia sekä niiden vakavuutta. Tarkoitukseni oli lisäksi selvittää eri viranomaisten resurssien riittävyyttä. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä käsitteli puolestaan viranomaisten välistä yhteistyötä, joka on lain mukaan yksi avaintekijöistä joutuissaan ja kokonaisvaltaiseen käsittelyyn. Lisäksi pyrin esittämään kullekin viranomaiselle yksityiskohtaisempia kysymyksiä koskien kunkin viranomaisen toimialaa ja työn omaleimaisuutta.

3.1. Esitutkintaviranomainen

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 3 §:ssä säädetään esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta nuoren rikoksesta. Pykälän mukaan esitutkintaviranomaisen on 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun nuori on kirjattu nuorena rikoksesta epäiltynä esitutkintaviranomaisen tietojärjestelmään, ilmoitettava nuoren rikoksesta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja RISE:lle. Ilmoitusta lain mukaan ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjälle tai jos rikos on tehty epäillyn ollessa 18–

20 -vuotias ja asiassa on käytetty rangaistusmääräys- tai rikesakkomenettelyä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.)

Tämän opinnäytetyön kannalta merkittäviä ongelmia on havaittu jo ainakin syyttäjän toimesta. Tässä työssä on kuitenkin haluttu selvittää asiaa myös esitutkintaviranomaisen näkökulmasta, joka on pääasiallisesti poliisi. Tätä opinnäytetyötä varten haastattelin Antti Hyyryläistä, vanhempaa konstaapelia Helsingin poliisilaitokselta sähköpostitse 26.10.2012. Hyyryläinen on vuosia ollut työnsä puolesta tiiviissä kontaktissa nuoriin niin kentällä kuin tutkinnassakin, joten katsoin saavani riittävää tietoa lain soveltamisesta häneltä.

Ensimmäinen haastattelukysymykseni koski nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 3 §:ää. Hyyryläisen mukaan viranomaisten pitäisi pystyä mukautumaan määräaikoihin tarvittaessa jopa omaa rakennetta ja työjärjestystä muuttamalla. Hän ei itse ole havainnut suurempaa ongelmaa määräaikojen noudattamisessa, sillä hänen mukaansa määräajat eivät juuri vaikuta heidän työhönsä. Helsingin volyymit ovat Suomen suurimpia koskien kaikkea rikostutkintaa, mutta myös nuorten asioiden ratkomista. Näin ollen myös resurssit ovat Suomen suurimmat. Koska resursseja on huomattavasti enemmän Helsingissä kuin pienemmillä paikkakunnilla, saattaa nuorten rikoksien tutkiminen Helsingin seudulla onnistua nopeammassa aikataulussa, kuin esimerkiksi Varsinais-Suomen poliisilaitoksella. Näin ollen voisi ajatella, että ongelmat määräaikojen noudattamisessa eivät ole yhtä laajoja kaikkialla Suomessa.

Hyyryläisen kokemukset nuorten rikollisuudesta huomioon ottaen, katsoin tarpeelliseksi selvittää lain soveltamisongelmien ohella käytännön ongelmia. Lisäksi nuorten rikollisuus ja sen ennaltaehkäisy ovat tärkeä osa nuoren asioiden tehokasta selvittämistä. Haastattelun myötä kävi ilmi, että Hyyryläisen mukaan tärkeintä nuorten rikoksien selvittämisessä sekä niiden ennalta ehkäisyssä on aikainen puuttuminen. Kun rikollisuuteen puututaan ajoissa, voidaan myös sanoa, että nuoren todennäköisyys päästä irti alkavasta rikoskierteestä paranee oleellisesti. Hyyryläisen käsityksen mukaan nuorten rikokset ovat lisääntyneet ja myös muuttuneet vakavammiksi. Eteenkin tyttöjen osuus rikoksista on kasvanut. Yhä useammin tytöt syyllistyvät esimerkiksi pahoinpitelyihin, jotka aiemmin

nähtiin lähinnä poikien välienselvittelyinä. Lisäksi hänen mukaansa yhtenä huolestuttavana seikkana on maahanmuuttajataustaisten nuorten osuus rikostentekijöinä. Hyyryläinen sanoo, että hänen kokemuksiensa mukaan yli puolissa hänen kohtaamissaan kouluissa tapahtuneissa väkivallanteoissa on tekijänä ollut maahanmuuttajataustainen nuori. Hyyryläinen näkee lisäksi, että näiden tekojen jälkiselvittelyissä käy usein ilmi, että useat maahanmuuttajataustaiset vanhemmat vaativat lapsiltaan väkivallantekoja kunniansa ollessa uhattuna.

Helsingissä on Hyyryläisen mukaan käytössä niin sanottu yhden kosketuksen periaate, jota sovelletaan nuoren rikollisuuteen ajoissa puututtaessa. Periaatteen mukaan poliisi ja koulu kutsuvat rikosjutun osapuolina olleet nuoret perheineen asian käsittelyyn. Lisäksi käsittelyyn otetaan tarvittaessa mukaan sosiaalityöntekijä sekä poliisilaitoksen psykiatrinen sairaanhoitaja. Koulun puolesta asian käsittelyssä ovat mukana rehtorin lisäksi oppilashuoltoryhmä. Näissä tilaisuuksissa poliisi toimii puheenjohtajana ja käy läpi asiasta tiedossa olevat riidattomat tosiasiat. Näin kaikki osapuolet saavat tietoonsa poliisin ja koulun näkemykset, eikä nuoren vanhemmille jää ainoaksi käsitykseksi joskus vahvastikin väritynyt nuoren kertomus asiasta.

Tilaisuuksissa osapuolet perheineen asetetaan kohtaamaan asiat tapahtumien todellisen kulun mukaan ja näin voidaan parhaimmassa tapauksessa päästä asiassa sopuun. Mikäli osapuolet ovat yli 15-vuotiaita, voi poliisi ratkaista asian paikanpäällä rangaistusvaatimuksella. Hyyryläisen mukaan tällä toimintatavalla mahdollistetaan käsittelyaikojen nopeuttaminen ja asioista kasvotusten sopiminen. Samalla virkapukuisten poliisien läsnäolo kouluissa viestittää muille nuorille, että teoilla on todellisia seurauksia.

Aiemmin mainittu aikainen puuttuminen jo kouluissa on siten ensiarvoisen tärkeää myös alle 15-vuotiaiden osalta. Joskus rikollinen toiminta aloitetaan jo alle 15-vuotiaana, jolloin rikosoikeudellista vastuuta nuorella ei vielä ole. Hyyryläisestä näidenkin nuorten rikoksien tutkiminen on tärkeää ja niihin tulisi saada enemmän resursseja. Hyyryläisen mukaan aikaisesta puuttumisesta saatu myönteistä palautetta. Hänen mukaansa useampi hänen tuntemansa rikoksilla oireileva nuori on aloittanut rikoksettoman elämän järjestettyjen puhutteluiden

jälkeen. Hyyryläisen mukaan vakavimpiin tekoihin syylistyvät usein samat, poliisille tutut moniongelmaiset nuoret, joiden kotiolot usein myötävaikuttavat rikollisuuteen. Hyyryläisestä on tärkeää, että kaikki ovat tietoisia siitä, ettei nuoren asian ilmoittaminen poliisille suinkaan pahenna nuoren tilannetta, vaan tarkoitus on auttaa ja tukea nuorta oikeaan suuntaan. Näin ollen Hyyryläinen toteaaakin, että koska asiat eivät korjaannu itsestään, on monen eri viranomaisen yhteistyö tärkeällä sijalla ja siten saavutetaan parhaat tulokset.

Haastattelussa kävi ilmi, että ainakin Helsingissä on sovittu, että siellä aloitetaan tiiviimpi paneutuminen alkaviin nuorisojengeihin muiden lähipoliisien kanssa. Hyyryläinen kertoi haastattelussa, että aikomuksena on kutsua kaikki useampiin rikoksiin yhdessä syylistyneet nuoret vanhempineen poliisilaitokselle. Näissä kohtaamisissa olisi tarkoitus esitellä vanhemmille nuorten yhdessä tekemät asiat kokonaisuuksina sekä tukea vanhempien verkostoitumista keskenään yleisen kotivalvonnan parantamiseksi.

Jotta nuoren asia saataisiin mahdollisimman nopeasti ja joustavasti käsiteltyä, on eri poliisilaitoksissa Hyyryläisen mukaan perustettu nuorten rikoksiin keskittyviä tutkintaryhmiä. Näiden tutkintaryhmien ja lähipoliisien yhteistyö on myös erittäin tärkeässä asemassa, sillä usein lähipoliiseilla on tärkeää tietoa nuorten ryhmittymistä sekä luontaiset suhteet alueellisiin muihin toimijoihin.

3.2. Länsi-Suomen syyttäjänvirasto

Syyttäjä on valtion viranomainen, jonka tehtävänä on huolehtia siitä, että rikosentekijälle seuraa tekemästään rikoksesta lain tarkoittama seuraus (Syyttäjät, 2012). Lain yleisistä syyttäjistä 1 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta rikosasian käsittelyssä, syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun vaati-malla tavalla. Syyttäjän on oikeudellisia ratkaisuja ja muita toimenpiteitä tehdes-sään noudatettava tasapuolisuutta, joutuisuutta ja taloudellisuutta. Lain mukaan syyttäjän tehtäviin kuuluu myös rangaistusmääräysten ja rikesakkomääräysten antaminen siten, kuin siitä erikseen säädetään (Laki yleisistä syyttäjistä

11.3.1997/199). Länsi-Suomen syyttäjänvirasto toimii sekä Varsinais-Suomen että Satakunnan alueella. Länsi-Suomen syyttäjänvirastolla on palvelupisteet myös Salossa, Raumalla ja Porissa (Syyttäjät, 2012).

Syyttäjän yhtenä tehtävänä on siis huolehtia siitä, että rikosoikeudellinen vastuu toteutuu ja tämä luonnollisesti koskee myös nuoria rikoksesta epäiltyjä. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 4 pykälässä sanotaan, että saatuaan tiedon nuoren rikoksesta on syyttäjään 14 vuorokauden kuluessa pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633).

Haastattelin Länsi-Suomen syyttäjänvirastosta Kihlakunnansyyttäjä Carita Siréniä 12.10.2012. Sirén on toiminut yhtenä lakivaliokunnan kuulemana asiantuntijana, kun lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä on laadittu. Siréniä haastatteleamalla sain selville, miten syyttäjä käytännössä toimii, kun on kyse nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä. Lisäksi omat harjoittelukokemukseni syyttäjän sihteerinä Länsi-Suomen syyttäjänvirastossa vuonna 2011 antavat perusvalmiudet arvioida Sirénin vastauksia sekä osaltaan täydentävät aineistoa.

Selvityspyyntöä koskevasta prosessista on Varsinais-Suomen syyttäjänvirastossa vuoden 2010 lopussa laadittu työryhmän mietintö ja ohjeet, siitä miten prosessi tullaan käytännössä toteuttamaan sekä millainen selvityspyyntö itsessään tulisi olla. Työryhmässä ovat olleet mukana Kihlakunnansyyttäjät Carita Sirén sekä Merja Hoppari. Käytännössä prosessi etenee siten, että poliisi toimittaa tutkintailmoitukset syyttäjänvirastoon, jolloin syyttäjän sihteerä ottaa ne vastaan. Sihteerä puolestaan huolehtii, että viikoittain vaihtuva päivystävä syyttäjä saa tutkintailmoitukset. Päivystävän syyttäjän tehtävänä on perehtyä tutkintailmoituksiin ja niiden perusteella tehdä päätös, keistä seuraamusselvitys tilataan. Syyttäjän päätöksien ja merkintöjen perusteella syyttäjän sihteerä tekee selvityspyynnön koneellisesti Rikosseuraamuslaitokselle. (Nuoret rikoksesta epäillyt. 2010.)

Länsi-Suomen syyttäjänviraston Turun toimipisteellä on käytössä vapaamuotoisesti laadittu seuraamusselvityksen pyyntöpohja, joka sisältää monenlaista tietoa. Pyyntöasiakirjan vasemmasta ylälaidasta löytyy Länsi-Suomen syyttäjänviraston yhteystiedot, joiden alla on yhteystiedot siihen Rikosseuraamuslaitoksen alueelliseen arviointikeskukseen, jonne pyyntö lähetetään. Nuoren rikoksesta epäillyn kotikunta määrittelee sen, mikä Rikosseuraamuslaitoksen alueellisista arviointikeskuksista kulloinkin on toimivaltainen laatimaan seuraamusselvityksen. Esimerkiksi suurin osa selvityspyyntöistä, jotka tehdään Länsi-Suomen syyttäjänvirastossa, kuuluvat luonnollisesti Länsi-Suomen alueen arviointikeskukselle. (Liite 1).

Pyynnössä on ilmoitettu myös nuoren rikoksesta epäillyn henkilötiedot, jotka sisältävät myös ilmoituksen äidinkielestä, jos se on muu kuin suomi. Pyynnöstä ilmenee myös epäilty rikos, tutkintailmoituksen numero, käsittelevä tuomioistuim, sekä lauseke pyynnön lähettämisestä syyttäjäviranomaiselle. Lausekkeessa pyydetään lähettämään seuraamusselvitys kahtena kappaleena 30 päivän kuluessa syyttäjäyksikön osoitteella ja tutkintailmoitusnumerolla. Pyynnössä huomautetaan myös, että mikäli seuraamusselvitystä ei saada tehtyä määräajassa, esitutkintapöytäkirjan valmistumisaikataulua voi tiedustella Varsinais-Suomen poliisilaitokselta. Lopuksi pyynnössä on allekirjoitus, joka voi olla syyttäjän tai sihteerin. Käytännössä pyyntöä ei allekirjoiteta, vaan nimi kirjoitetaan paperiin koneella, jonka jälkeen pyyntö lähetetään sähköisesti Rikosseuraamuslaitoksen ilmoittamaan sähköpostiin. (Liite 1).

Pyynnön tekemisessä on kuitenkin Kihlakunnansyyttäjä Sirénin mukaan eräitä ongelmakohtia. Nämä ongelmat juontavat juurensa jo esitutkintaviranomaisen tekemiin lain edellyttämiin toimenpiteisiin. Sirén arvioi, että esitutkintaviranomaista koskeva 14 vuorokauden määräaika toimittaa tutkintailmoitus syyttäjälle on toimimaton. Sirén painottaa, että määräaika tutkintailmoituksen tekemiseen on niin lyhyt, ettei poliisi voi varmuudella tietää edes sitä, onko epäilty nuoren rikos edes tapahtunut. Tällöin syyttäjän saadessa tietoa rikoksesta, jota ei ole välttämättä edes tapahtunut, saattaa syyttäjä silti tehdä RISE:lle selvitys-

pyynnön. Tämä saattaa myöhemmin osoittautua turhaksi. Näin ollen on selvää, että resursseja menee hukkaan poliisissa, syyttäjäviranomaisessa ja RISE:ssa.

Toisena ongelmana Sirén pitää sitä, että tiukkojen määräaikojen vuoksi voi käydä jopa niin, että ensimmäinen viranomainen, joka ottaa yhteyttä nuoreen epäiltyyn rikoksen selvittämiseksi, tulee Rikosseuraamuslaitokselta. Kun nuori saa ensimmäisen yhteydenoton rikosseuraamusviranomaiselta seuraamusselvityksen laatimiseksi, saattaa se pahimmillaan vesittää poliisin esitutkinnan. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voisi olla vaikkapa nuorisoporukan joukkotappelu, jossa useampi nuori on mahdollisesti syyllistynyt yhdessä samaan rikokseen. Tällaisissa tilanteissa, kun poliisi ei välttämättä ole vielä ehtinyt kuulemaan nuoria, voi RISE:sta tiedon saatuaan nuori kertoa muille samaan rikokseen mahdollisesti syyllistyneille ystävilleen, että tapahtuma on poliisin tiedossa. Näin nuoret voisivat esimerkiksi ennen poliisikuulustelua, sopia mitä kukin poliisille esitutkinnassa kertoo ja näin mahdollisesti välttämään lain mukaiset seuraamukset. Käytännössä nyt toimintaan Sirénin mukaan niin, että poliisi ilmoittaa syyttäjälle lähettäessään tutkintailmoitukset syyttäjän arvioitavaksi, mistä tutkinnassa olevista nuorten asioista ei vielä saa tehdä selvityspyyntöä RISE:lle. Tämä toiminta on käytännössä lainvastainen, mutta ainoa keino varmistaa, ettei pyynnön laatimisesta ole enemmän haittaa kuin hyötyä nuoren asian selvittämisessä.

Toisaalta, mikäli nuoren rikosta ei todellisuudessa olekaan tapahtunut ja RISE on ensimmäinen taho, joka on nuoreen yhteydessä, voi se aiheuttaa kiusallisia tilanteita. Tilanteissa on pahimmillaan käynyt niin, että rikosseuraamusviranomainen on haastattelutilanteen yhteydessä joutunut soittamaan syyttäjälle ja keskustelemaan tilanteesta, jossa nuori rikoksesta epäilty haastateltava kiistää syyllistyneensä kyseessä olevaan rikokseen. Esimerkkinä vaikka tilanne, jossa rikoksen on epäilty tapahtuneen Turussa ja nuori rikoksesta epäilty on kotoisin Oulusta. Haastattelutilanteessa voi tällöin käydä ilmi, ettei nuori ole koskaan edes käynyt Turussa. Nämä ovat ymmärrettävästi tilanteita, jotka tulee ottaa ehdottoman vakavasti lain toimivuutta tarkasteltaessa.

Määräaikojen lisäksi Sirénin mukaan lain käytännönsoveltamisessa on muitakin pulmia. Ensinnäkin Sirénin mukaan lain 3 §:n 2 kohdan mukaan esitutkintavi-

ranomaisen ei tarvitse tehdä ilmoitusta syyttäjälle nuoren epäilystä rikoksesta, mikäli epäilty on 18–20 -vuotias ja asiassa käytetään rangaistusmääräys- tai rikesakkomenettelyä. Toiseksi ongelmallista saattaa olla myös se, tulisiko seuraamus selvitys aina myös yksinkertaisissa jutuissa laatia 18–20 -vuotiaista nuorista.

Mitä tulee lain nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 3 §:n 2 kohtaan, on Sirén jo lain säätämismääräyksessä lakivaliokunnalle annettavassa asiantuntijalausunnossaan todennut, että niin 18–20 -vuotiaiden kuin 15–18 -vuotiaiden osalta ilmoitus rangaistusmääräys- tai rikesakkomenettelyn käyttämisestä on käytännössä tarpeetonta. Asiantuntijalausunnossaan Sirén toteaa, että koska 15–18 -vuotiaiden ikäryhmässä rangaistusmääräys- ja rikesakkomenettelyssä ratkaistavat asiat koskevat pääasiassa vähäisiä liikenne rikkomuksia tai esimerkiksi mopoihin liittyviä puutteita, olisi ilmoituksen tekeminen syyttäjälle näissä asioissa tarpeetonta. (Asiantuntijan suullinen puheenvuoro, Lindfors, C.) Käytännössä syyttäjä ei tee näillä tiedoilla mitään ja Sirén toivoo edelleen, että tähän tilanteeseen tulisi muutos, jotta resursseja olisi mahdollista eri viranomaisissa suunnata tehokkaammin.

Mitä puolestaan tulee lain 4 §:ään, joka koskee syyttäjän tekemää selvityspyyntöä 18–20 -vuotiaiden asioissa, Sirén on esittänyt, että seuraamus selvitystä ei tämän ikäryhmän rikoksista tehtäisi lainkaan, mikäli asia tulisi käsittelemään kirjallisessa menettelyssä. Sirénin mukaan muualla lainsäädännössä 18-vuoden ikäraja on pidetty ratkaisevana ja tulisi myös tässä kohden ottaa huomioon. Lausunnossaan Sirén toteaa, että muun lainsäädännön mukaan esimerkiksi rangaistusasteikon lieventäminen tulee kysymykseen, kun nuori on rikokseen syyllistytessään 15–18 -vuotias. Näin ollen, koska muualla lainsäädännössä edellä mainittu ikähaarukka on ratkaiseva, tulisi myös seuraamus selvitysten laadinnassa painopisteen olla alle 18-vuotiaissa rikoksesta epäillyissä. Sirén onkin asiantuntijalausunnossaan ehdottanut, että sellaisista 18–20 -vuotiaiden rikoksista, jotka ovat pääasiassa vähäisiä ja käsiteltäisiin kirjallisessa menettelyssä, ei seuraamus selvitystä tarvitsisi laatia lainkaan. Tätä Sirén perustelee sillä, että kirjallisessa menettelyssä ratkaistaan yksinkertaisia ja riidattomia ri-

kosasioita, joissa on vakiintunut rangaistuskäytäntö, esimerkkinä törkeä rattijuopumus. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tuomioistuin tuomitsee 18–20 -vuotiaan nuoren törkeästä rattijuopumuksesta ehdolliseen vankeuteen ja oheissakkoon riippumatta siitä, onko seuraamusselvitys laadittu nuoresta vai ei. Lausunnossaan Sirén ehdotti, että 4 §:n olisi tullut olla seuraavanlainen (Asiantuntijan suullinen puheenvuoro, Lindfors, C.):

”Saatuaan tiedon nuoren tekemästä rikoksesta syyttäjän on pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko eikä asiaa voida ratkaista kirjallisessa menettelyssä.” (Asiantuntijan suullinen puheenvuoro, Lindfors, C.)

3.3 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos on jaettu Suomessa kolmeen eri rikosseuraamusalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue. (Rikosseuraamuslaitos, 2012) Tämän opinnäytetyön tavoitteena ei kuitenkaan ole selvittää Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa maankattavasti, vaan lähinnä selvittää nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain toteutumista RISE:n näkökulmasta. Näin ollen olen arvioinut riittäväksi tarkastella asiaa Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella on viisi rikosseuraamuskeskusta, joista tärkein tämän opinnäytetyön kannalta on Varsinais-Suomen rikosseuraamuskeskus. Varsinais-Suomen rikosseuraamuskeskukseen kuuluu neljä toimipistettä, jotka ovat Turun vankila, Käyrän vankila, Turun yhdyskuntaseuraamustoimisto sekä Ahvenanmaan toimipaikka (Rikosseuraamuslaitos, 2012).

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa koskevia tietoja olen kerännyt tähän opinnäytetyöhön haastattelemalla Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta rikosseuraamusviranomaista Heidi Urjanheimoa. Urjanheimo toimii Turussa erikoissuunnittelijana sekä tiiminvetäjänä omassa toimipisteessään. Haastattelu järjestettiin siten, että lähetin Urjanheimolle sähköpostitse kysymyksiä koskien RISE:ta sekä rikosseuraamusviranomaisen käytännön työtä. Urjanheimo sai tu-

tustua kysymyksiin etukäteen ja lopullinen haastattelu toteutettiin puhelimitse 17.10.2012. Haastattelun tarkoituksena oli selvittää RISE:ssa toteutuvaa prosessin kulkua seuraamusselvityksen laatimiseksi sekä mahdollisia lainsoveltamisen ongelmakohtia, joita rikosseuraamusviranomaiset kohtaavat seuraamusselvitystä laatiessaan.

Tärkeää rikosseuraamusviranomaisen haastattelussa oli eritoten se, että tässä opinnäytetyössä olisi mahdollista selvittää seuraamusselvityksen laatimista vaikeuttavia asioita. Suurimmiksi ongelmakohtiksi nousivat Urjanheimon haastattelun myötä määräaikojen noudattaminen sekä nuorta koskevien tietojen saaminen sosiaaliviranomaisilta.

Koska määräaikojen noudattaminen ja tietyllä tavalla niiden riittämättömyys oli noussut esiin jo Kihlakunnansyyttäjä Sirénin haastateltaessa, katsoin erityisen tärkeäksi tiedustella määräajoista myös Urjanheimolta. Lain nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 5 §:n mukaan, RISE:n on laadittava 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä seuraamusselvitys sen käytössä olevan aineiston pohjalta (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633). Urjanheimon mukaan tämä 30 päivän määräaika ei ole kaikilta osin riittävä. Siihen, onko määräaika riittävä seuraamusselvityksen laatimiselle vaikuttaa se, miten nuori rikoksesta epäilty on tavoitettavissa, onko esitutkinta jo valmistunut ja onko nuoresta tietoa saatavilla muissa viranomaisissa. Huomattavaa on, että viikko 30 päivän määräajasta kuluu siihen, että nuorelle rikoksesta epäillylle lähetetään postitse kutsu haastatteluun. Kutsun postittamisen jälkeen erikoissuunnittelijalle jää aikaa selvittää nuoresta saatavia tietoja muista viranomaisista, kuten sosiaaliviranomaisesta ja poliisista. RISE:n toiminnan kannalta tärkeimmässä asemassa ovat tiedot poliisilta, eteenkin sosiaaliviranomaiselta ja nuoren haastattelusta saatavat tiedot. Tämän vuoksi Urjanheimo toteaa, että joskus pidempi määräaika voisi olla tarpeen. Hänen mukaansa parempi määräaika seuraamusselvityksen toimittamiselle voisi esimerkiksi olla yksi kuukausi kaksi viikkoa. Näin rikosseuraamusviranomaisella olisi mahdollisimman hyvät mahdollisuudet sekä tavoittaa nuori että saada tarvittavat tiedot viranomaisilta ja sen jälkeen vielä onnistuneesti laatia nuoren seuraamusselvi-

tys, jossa voitaisiin tosiasiaassa ottaa kantaa siihen, onko kyseinen rikoksesta epäilty nuori valvonnan tarpeessa vai ei.

Määräaikojen ohella yhdeksi ongelmakohtaksi nousi nuoresta pyydettävien tietojen saatavuus joidenkin kaupunkien tai kuntien sosiaaliviranomaisten osalta. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 9 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada seuraamusselvityksen laatimista varten sosiaaliviranomaiselta nuorta koskevia tietoja, jotka ovat seuraamusselvityksen laatimisen kannalta merkittäviä (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633). Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen määräyksessä Dnro 13/004/2011 puhutaan RISE:n ja sosiaaliviranomaisen yhteistyöstä ja siitä, miten rikosseuraamusviranomaisen sekä sosiaaliviranomaisen yhteistyössä hankkimat tiedot nuoresta ovat tärkeitä seuraamusselvityksen kannalta (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011).

Myös hallituksen esityksessä 229/2009 käsitellään rikosseuraamusviranomaisen sekä sosiaaliviranomaisen yhteistyötä (HE 229/2009). Näin ollen on pääteltävissä, että RISE:n ja sosiaaliviranomaisen yhteistyö on merkittävää ja myös välttämätöntä kokonaisvaltaisen ja hyvän seuraamusselvityksen laatimiseksi. Urjanheimon mukaan yhteistyön laatu RISE:n ja sosiaaliviranomaisten kesken kuitenkin vaihtelee. Hänen mukaansa ongelmia on vain joidenkin kaupunkien tai kuntien sosiaaliviranomaisten kanssa. Ongelmaksi näyttää muodostuneen juurikin nuoren tietojen saatavuus kyseisistä sosiaalitoimistoista. Tarpeellista on painottaa, että ongelmat eivät koske läheskään kaikkia sosiaalitoimistoja.

Urjanheimon mukaan RISE:n tiedonsaantia ei nykyisellään takaa edes se, että laki, hallituksen esitys ja erinäiset määräykset yksiselitteisesti tähän kehottavat. Urjanheimon mukaan prosessi etenee siten, että rikosseuraamusviranomainen soittaa kyseessä olevaan sosiaalitoimistoon ja puhelimitse tiedustelee, onko rikoksesta epäillyllä nuorella asiakkuuksia sosiaalitoimessa. Mikäli asiakkuuksia on, lähettää RISE sosiaalitoimistoon faksilla tarkemman pyynnön asiakkuustietojen toimittamisesta RISE:en. Pyydettyjä tietoja ei kuitenkaan läheskään aina pyynnöstä huolimatta saada. Sosiaaliviranomaisten tietojen huono saatavuus

puolestaan vaikuttaa useissa tapauksissa suoraan siihen, millaisia nuorta koskevia tietoja seuraamusselvityksessä pystytään ottamaan huomioon. Riskinä on, että tämän seurauksena seuraamusselvitys jää ikään kuin vajaaksi, eikä oikeaa käsitystä valvonnan tarpeellisuudesta voida välttämättä muodostaa.

Urjanheimon haastattelussa tuli ilmi myös muita tärkeitä prosessia koskevia asioita. Haastattelun aikana kävi ilmi esimerkiksi sellainen seikka, että seuraamusselvityksen laatiminen saattaisi olla turhaa myös silloin, kun nuoren rikos on niin vakava, että siitä tulee ilman muuta ehdotonta vankeutta. Tällöin seuraamusselvityksen laadinta on turhaa sen vuoksi, että nuorta ei tulla tuomitsemaan valvontaan. Tärkeää on nimittäin muistaa, että seuraamusselvityksen tarkoitus on nimenomaan ottaa kantaa valvonnan tarpeeseen. Toinen asia, joka tuli esiin oli se, että Urjanheimo ei nähnyt syytä sille, minkä takia poliisi välittää tutkintailmoitukset myös RISE:lle. Käytännössä rikosseuraamusviranomaisen ei poliisin tutkintailmoituksia nuorista rikoksesta epäilyistä tarvitse. Ajatuksena on lain mukaan ollut se, että viranomaiset saisivat mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tiedon nuoren rikoksesta, mutta prosessin ja seuraamusselvityksen laatimisen kannalta ei tutkintailmoituksilla ole rikosseuraamusviranomaiselle merkitystä. Sillä sen sijaan on enemmän merkitystä, minkälaista rangaistusta syyttäjä aikoo nuorelle vaatia ja siksi Valtakunnansyyttäjänvirasto onkin antanut ohjeen, jonka mukaan syyttäjän tulee toimittaa rikosseuraamusviranomaiselle haastehakemus, kun se on pantu vireille käräjäoikeudessa (Valtakunnansyyttäjänviraston ohje 12/32/11.)

3.4. Varsinais-Suomen käräjäoikeus

Suomessa oli vuonna 2010 27 käräjäoikeutta. Varsinais-Suomen käräjäoikeus on yksi näistä. Käräjäoikeuden tehtävänä on ratkaista riita-, rikos- sekä hakemusasioita. Ratkaisuja käräjäoikeudessa tekevät käräjätuomarit sekä -notaarit. Joitain asioita käsitellään myös lautamiesten eli maallikkojäsenien kokoonpanoissa. Osa jutuista ratkaistaan oikeudenistunnoissa ja osa puolestaan kirjalli-

sessä menettelyssä, jolloin ratkaisu perustetaan ainoastaan kirjallisesti esitettyyn riidattomaan materiaaliin. (Tuomioistuimet, 2012).

Käräjäoikeus on oikeusasteista ensimmäinen, joka varsinaisesti käsittelee myös nuoria koskevat rikosasiat. Kun syyteharkinta on päättynyt ja haastehakemus on pantu vireille käräjäoikeudessa, tulee käräjäoikeuden ottaa asia käsiteltäväkseen. Myös RISE:n laatimat seuraamusselvitykset tulevat laatimisen jälkeen syyttäjän kautta käräjäoikeuteen.

Jotta nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain mukainen prosessi olisi mahdollista selvittää kokonaisvaltaisesti, on tähän opinnäytetyöhön kerätty haastattelumateriaalia myös käräjäoikeudesta. Haastattelu on toteutettu keskustelemalla 16.10.2012 Varsinais-Suomen käräjäoikeuden käräjätuomari Senja Vasaman kanssa. Haastattelun painopiste oli käsittelyssä olevassa laissa ja sen mahdollisissa soveltamisongelmissa käräjäoikeudessa. Vasaman mukaan prosessi toimii seuraamusselvityksen käyttämisen kannalta hyvin ja nuorten jutut saadaan käsiteltyä useimmissa tapauksissa viivytyksettä. Vasaman mukaan pääkäsittelyiden aikatauluttaminen ei ole vaikeaa, kun ottaa huomioon syyttäjän ilmoituksen seuraamusselvityksen valmistumisaikataulusta. Seuraamusselvityksen laatimisen määräaika on syyttäjän toimesta ilmoitettu käräjäoikeudelle lähetettävässä infolehtisessä, joka siis lähetetään käräjäoikeuteen muun jutun aineiston sekä haastehakemuksen kanssa pantaessa asia vireille.

Vasaman mielestä laki on nykymuodossaan hyvä ainakin tuomioistuinten kannalta. Hänen mukaansa laki puuttuu nopeasti nuoren rikollisuuteen ja sitä kautta edesauttaa nuoren ohjaamista rikoksettomaan elämään, sekä mahdollistaa neuvomaan nuoren oikeanlaisen avun piiriin. Vasaman arvion mukaan muiden viranomaisten kannalta ongelmalliset aikamääreet eivät heijastu Varsinais-Suomen käräjäoikeuden työskentelyyn.

3.5. Viranomaisten välinen yhteistyö

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettu laki sekä sen esityöt puoltavat tiivistä viranomaisten välistä yhteistyötä. Yhteistyö katsotaan tarpeelliseksi, jotta nuoren asia olisi mahdollista käsitellä mahdollisimman joutuisasti ja perusteellisesti. Lisäksi yhteistyö vahvistaa tiedonkulkua viranomaisten välillä, joka puolestaan vaikuttaa itse seuraamusselvityksen laatimiseen. Entisen oikeusministeri Tuija Braxin mukaan uuden lain voimaantulo mahdollistaa viranomaisyhteistyön kautta nuorten yhdenvertaisuuden turvaamisen sekä auttaa ja parantaa nuorten elinolosuhteita. Myös syrjäytymisen ehkäiseminen on mahdollista uuden lainsäädännön avulla. Brax painottaa, että lainsäädäntö ei kuitenkaan yksin riitä nuorten tukemiseksi ja auttamiseksi, vaan aktiivista ja johdonmukaista kenttätyötä kunnissa tarvitaan. (Brax, T. 2010).

Viranomaisia koskevasta yhteistyöstä ei varsinaisesti ole säädetty laintasoisesti ja hallituksen esityksessäkin ainoastaan kannustetaan yhteistyöhön sekä mainitaan, että yhteistyöllä voidaan saavuttaa paras lopputulos (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633 ja HE 229/2009). Sen sijaan esimerkiksi Valtakunnansyyttäjänvirasto sekä RISE ovat antaneet määräyksiä sekä ohjeita, jotka sisältävät suuntaviivoja viranomaisten välisen yhteistyön toteutumiselle. Esimerkiksi RISE:n määräyksessä Dnro 13/004/2011 sanotaan, että syyttäjän on, mikäli syyte on nostettu, toimitettava haastehakemus tiedoksi sille RISE:n yksikölle, jolle selvityksen laatimispyyntö on toimitettu (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011.) Rikosseuraamusviranomaisen kannalta merkityksellisin haastehakemuksen tieto on syyttäjän rangaistuvaatimus. Rangaistusvaatimuksella on vaikutusta siihen, katsooko rikosseuraamusviranomaisen nuoren valvonnan tarpeelliseksi. Rangaistusvaatimuksen perusteella RISE:n on mahdollista tehdä arviointia selvitysten priorisoinnista (Valtakunnansyyttäjänviraston ohje Dnro 12/32/11).

Sama edellä mainittu RISE:n määräys ottaa kantaa myös RISE:n ja sosiaaliviranomaisten väliseen yhteistyöhön. Määräyksessä todetaan, että RISE:n yhdessä sosiaaliviranomaisen kanssa hankkimat ja kokoamat tiedot rikoksesta

epäillyn nuoren tilanteesta ovat olennainen osa seuraamusselvitystä. Määräyksessä painotetaan, että yhteistyö ja tietojenhankinta tulee käynnistää viipymättä syyttäjän selvityspyynnön saavuttua RISE:en. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys 13/004/2011).

Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 2/004/2011 mainitsee yhtenä yhteistyön keinona nuorten tekemiä rikoksia käsittelevät viranomaisten tapaamiset. Näissä kokouksissa kokoontuisivat määräyksen mukaan ainakin poliisi-, syyttäjä ja sosiaaliviranomaiset, mahdollisesti myös RISE:n edustaja. Määräyksen mukaan tällainen työskentelytapa edesauttaisi asian viivytyksetöntä käsittelyä sekä nuoren tilanteen selvittämistä laaja-alaisesti. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys 2/004/2011). Käytännössä tällaisia tapaamisia ei kuitenkaan ainakaan Länsi-Suomen alueella järjestetä, ellei päivystävä syyttäjä käy nuorten asioita läpi käydessään viikoittain poliisin kanssa esitutinnan rajoittamisia koskevassa kokouksessa. Kokouksien järjestäminen voisi olla perusteltua juurikin nuoren asian perusteellisen selvityksen vuoksi.

Viranomaisten välinen yhteistyö toimii käytännössä kuitenkin vaihtelevasti. Vanhemman konstaapeli Antti Hyyryläisen mukaan viranomaisten välinen yhteistyö ainakin Helsingissä näkyy yhden kosketuksen periaatteena. Tämän periaatteen mukaisesti poliisi tekee yhteistyötä sosiaaliviranomaisen, koulujen sekä nuorten rikoksesta epäiltyjen perheiden kanssa rikosten ehkäisemiseksi. Tämä on Hyyryläisen mukaan saanut hyvää palautetta ja on ainakin Helsingissä toimiva ratkaisu. Länsi-Suomen syyttäjänvirastossa yhteistyö ilmenee lähinnä tutkintailmoitusten vastaanottamisena esitutkintaviranomaiselta sekä selvityspyyntöjen laatimisena ja haastehakemusten toimittamisena RISE:en. Varsinaisena yhteistyön muotona syyttäjän ja poliisin välillä on nuorten puhuttelutilaisuudet, joita järjestetään syyttäjänvirastossa nuorille ja heidän huoltajilleen yhdessä syyttäjän, poliisiviranomaisen ja mahdollisen sosiaaliviranomaisen kanssa. Puhuttelut järjestetään ainoastaan nuorille, jotka ensimmäistä kertaa ovat sekaantuneet huumeisiin ja jääneet siitä kiinni poliisille. Puhuttelutilaisuuksissa nuori huoltajineen on kutsuttu puhumaan mahdollisesta huumeiden käytöstä sekä asenteista huumeita kohtaan yhdessä viranomaisten kanssa. Puhutteluis-

sa syyttäjä ja poliisi kertovat nuorille ja heidän huoltajilleen mitä huumeet voivat aiheuttaa ja millaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia huumeista voi seurata.

Syyttäjän ja RISE:n välinen yhteistyö on melko vähäistä selvityspyynnön tekemisen ja haastehakemuksen toimittamisen ohella. Pääasiallisesti syyttäjä ja rikosseuraamusviranomainen ovat yhteydessä vain tarvittaessa. Tällöin yhteydenpito tapahtuu puhelimitse tai sähköpostitse.

RISE:n ja sosiaaliviranomaisen yhteistyö olisi aikaisemmin mainittujen määräysten ja ohjeiden mukaan erittäin toivottavaa ja sanotaankin, että se on ehdottoman tärkeää hyvän lopputuloksen saavuttamiseksi. RISE:n ja sosiaaliviranomaisen välinen yhteistyö toimii pääasiallisesti hyvin. Erikoissuunnittelija Heidi Urjanheimon mukaan yhteistyö RISE:n ja sosiaaliviranomaisen välillä voi joskus kuitenkin olla vaikeaa. Kyse on tällöin lähinnä siitä, ettei RISE saa joiltain sosiaaliviranomaisilta lainkaan tietoja nuorten asiakkuuksista tai tietojen saaminen on hankalaa ja hidasta. Kun tietojen saaminen määräyksien ja ohjeiden edellyttämällä tavalla ei ole aina mahdollista, vaikuttaa se seuraamusselvityksen laadintaan sekä seuraamusselvityksen lopputulokseen valvonnan tarpeellisuudesta.

Tuomioistuimella on yhteistyötä lähinnä syyttäjään tai RISE:en. Syyttäjän kanssa tuomioistuimella on luonnollisesti yhteistyötä kaikkiin rikosasioihin liittyvissä asioissa. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteessa yhteistyö rajoittuu pääasiassa tiedusteluihin seuraamusselvityksen valmistumisaikataulusta, ellei syyttäjä ole sitä ilmoittanut pannesaan haastehakemuksen vireille käräjäoikeuteen taikka mikäli selvitystä ei ole saapunut määräaikaan mennessä. Syyttäjä käytännössä siis tiedustelee seuraamusselvityksen valmistumista RISE:sta senkin jälkeen kun asia on siirtynyt syyteharkinnasta tuomioistuimen harkintaan. Lisäksi RISE saattaa olla yhteydessä käräjäoikeuteen tiedustellakseen nuoren asian käsittelyn aikataulua.

Viranomaisten yhteistyö ei kuitenkaan rajoitu pelkästään lain ja määräysten mukaisiin keinoihin. Esimerkiksi vuonna 2004 Hämeenlinnan seudulla aloitettiin hanketyönä niin kutsuttu ankkuritoiminta, joka perustuu poliisin, sosiaalityönteki-

jän psykiatrisen sairaanhoitajan ja nuorisotyöntekijän yhteistyöhön ja ammattitaitoon. Tällaisen ”ankkuritiimin” tavoite on puuttua nuoren rikolliseen käyttäytymiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja sitä kautta ohjata nuorta tämän tarpeen mukaisen avun ja tuen piiriin. Ankkuritoiminnan mukaisesti toiminta kohdistetaan nimenomaan alle 18-vuotiaisiin nuoriin sekä heidän perheenjäseniinsä. (Sosiaalikehitys, 2012)

Prosessi etenee siten, että kun nuoren rikos tulee poliisin tietoon, kokoontuu ankkuritiimi yhteen ja nuori alle 18-vuotias ensikertalainen sekä alle 15-vuotias epäilty tekijä vanhempineen tavataan. Tapaamisessa eli toisin sanoen alkuselvityksessä on tarkoitus selvittää nuoren ja nuoren vanhempien suhtautumista nuoren käyttäytymiseen. Kun tieto nuoren epäilystä rikoksesta tulee ankkuritiimin tietoon, otetaan yhteys nuoreen ja tämän huoltajiin yleensä jo viikon sisällä tiedon saamisesta. Itse ankkuritiimin käsittelyyn asia tulee yleensä jo kahden viikon sisällä tiedon saamisesta nuoren epäilystä rikoksesta. Ankkurissa käsitellään nuoren rikoksia, jotka ovat suhteellisen lieviä. Näihin rikoksiin kuuluvat näpistykset, varkaudet, vahingonteot, lievät liikennejutut, päihteiden käyttö, rattijuopumus sekä väkivalta (Sosiaalikehitys, 2012.)

Alkuselvityksessä ankkuripoliisi yhdessä muiden viranomaisien kanssa puhuttelee ja kuulustelee nuorta sekä yrittää saada nuorta ymmärtämään tekojensa seuraukset. Yhtenä tärkeänä osa-alueena tässä alkutapaamisessa onkin laillisuuskasvatus, jolla pyritään selvittämään nuorelle hänen toimimensa seuraukset. Poliisin alkuselvityksen jälkeen sosiaalityöntekijä tai sairaanhoitaja jatkaa keskustelua nuoren ja tämän huoltajien kanssa sekä kartoittaa mahdollisen lastensuojelun tarvetta kyselemällä nuoren perhe- ja ystävyys-suhteista, kotielämästä, koulunkäynnistä sekä vapaa-ajanvietosta ja tulevaisuuden suunnitelmista (Sosiaalikehitys, 2012).

Tarkoituksena on siten selvittää erilaisia syitä nuoren rikolliseen käyttäytymiseen, sekä sitä kautta keksiä keinoja, millä nuoren elämäntilannetta olisi mahdollista ohjata, etteivät rikokset uusiutuisi. Ankkuritiimi käsittelee kaikki alle 18-vuotiaiden nuorten ja lasten tekemiksi epäilty rikolliset tapahtumat ja yleensä vain silloin, kun nuorella ei ole aikaisempaa rikoshistoriaa. Mikäli nuorella 16–18

-vuotiaalla on takanaan jo useampia rikoksia, menee nuoren asian käsittely muun poliisitoimen kautta (Sosiaalikehitys, 2012).

Nuoren rikoksen käsittely ankkuriprojektin kautta päättyy useimmiten ankkurissa. Asian selvittämisessä pyritään niin usein kuin mahdollista sovitteluun ja sitä kautta osapuolten väliseen sopimukseen. Nuoren asia pyritään selvittämään perinpohjaisesti ja kokonaisvaltainen selvittäminen onkin havaittu hyväksi ja toimivaksi. 12.10.2012 julkaistussa Iltalehden artikkelissa on käsitelty ankkuriprojektia. Erityisesti artikkelissa korostetaan projektin tuloksia, joita on kommentoinut ankkuria kehittämässä ollut apulaispoliisipäällikkö Mika Heikkonen Kanta-Hämeen poliisilaitokselta. Heikkosen mukaan alaikäisistä asiakkaista uusijoita olisi vain noin viisi prosenttia, mitä voidaan pitää hyvänä tuloksena. Artikkelissa on nostettu esiin myös projektin kustannukset. Kustannukset vuonna 2011 olivat Hämeenlinnan poliisin osalta 70 000 euroa ja kuntien osalta 120 000 euroa eli yhteensä 190 000 euroa. Heikkonen korostaa, että projektin kustannukset saattavat vaikuttaa isoilta, mutta keskimäärin moniongelmainen nuori aiheuttaa kunnalle erilaisia kuluja vuodessa yli 26 000 euroa. Lisäksi hän huomauttaa, että yhden vankivuoden hinta on 73 000 euroa (Iltalehti 12.10.2012). Näin ollen onkin selvää, että mitä aikaisemmassa vaiheessa nuoren rikolliseen käyttäytymiseen puututaan sitä enemmän kaupunki ja kunta säästävät.

Lisäksi, kun nuoren vahingolliseen käytökseen pystytään puuttumaan aikaisessa vaiheessa, estetään nuoren syrjäytyminen. Nuorta kannustetaan projektin puitteissa hakemaan apua, mikäli hänestä siltä tuntuu. Ankkuriprojekti tarjoaa nuorelle mitä erilaisimpia apuvaihtoehtoja. Mahdollisuudet apuun ovat sairaanhoitajan keskustelusta nuorisopsykiatriin vastaanotolle taikka suoraan vaikkapa päihdepalveluiden vastaanotolle. Tärkeintä on, ettei nuori jää yksin tyhjän päälle (Sosiaalikehitys, 2012).

Ankkuriprojektissa on jonkin verran samaa, kuin mitä laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä pyrkii tarjoamaan. Tavoitteena molemmissa on nuoren tilanteen selvittäminen, tämän tilanteeseen puuttuminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa sekä nuoren ohjaus tämän tarvitseman avun piiriin. Ankkuriprojekti näyttäisi kuitenkin toimivan nopeammin tämän tavoitteen toteut-

tamisessa, kuin nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain turvaama prosessi. Kun ankkuritiimi on yhteydessä nuoreen jo parhaimmillaan viikon sisällä siitä, kun nuoren asia on tullut ankkuritiimin tietoon, tavoittaa RISE nuoren vasta, kun asiaa on ensin käsitelty poliisin sekä syyttäjän toimesta.

Huomattavaa on, että laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä pyrkii turvaamaan nuoren asian viivytyksettömän käsittelyn silloin, kun nuoren asiassa on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Ankkuriprojektin käsittelyyn tulevat asiat näyttäisivät olevan enemmän juuri niitä rikosasioita, joista on odotettavissa sakkorangaistus. Lisäksi on tärkeää muistaa, että joidenkin rikosten osalta sovittelu taikka puhuttelu eivät lain mukaan ole riittäviä toimenpiteitä. Riippuen siis rikoksesta saattaa syyttäjällä kuitenkin olla velvollisuus nostaa asiassa syyte, vaikka asiassa esimerkiksi korvausvelvollisuuden osalta oltaisi tehty jo sovinto.

Ankkuriprojekti on koettu Hämeenlinnan seudulla erittäin merkittäväksi ja hyödylliseksi ja siksi projektia on nyt viety eteenpäin Lahden ja Helsingin poliisi-asetuille. Ankkuritiimin mahdollistama yhteistyö on lisäksi koettu tehokkaaksi, joka on helpottanut eri viranomaisten työpainetta (www.sosiaalikehitys.com). Vanhemman konstaapelin Antti Hyyryläisen mainitsema yhden kosketuksen periaate on paljon ankkuritoimintaa muistuttava yhteistyön malli, jolla pyritään puuttumaan, myös alle 15-vuotiaiden nuorten rikolliseen käyttäytymiseen. Tämän kaltainen viranomaistoiminta on koettu hyödylliseksi ja voisi olla perusteltua, että tämän kaltainen yhteistyö olisi koko maanlaajuista.

4 RIKOKSESTÄ EPÄILLYN NUOREN SEURAAMUSSELVITYS

4.1. Selvityksen laatiminen

Seuraamusselvityksellä tarkoitetaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 2 §:n mukaan nuoren rikoksesta epäillyn syyteharkintaa, seuraamuksen määräämistä ja seuraamuksen täytäntöönpanoa varten tehtävää arviointia. Selvityksen laatii RISE:n viranomainen nuoren asiassa, syyttäjän pyynnöstä johtuen. Syyttäjän pyyntö puolestaan perustuu esitutkintaviranomaisen tekemään tutkintailmoitukseen nuoren rikoksesta, josta on syyttäjän arvion mukaan odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633).

Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa sanotaan, että määräaika toimittaa seuraamusselvitys syyttäjän pyynnöstä olisi 30 vuorokautta siitä, kun syyttäjän pyyntö on Rikosseuraamuslaitoksessa vastaanotettu ja näin myös käytännössä toimitaan. Kun syyttäjä on vastaanottanut poliisin tutkintailmoituksen nuoren rikoksesta ja on tehnyt arvionsa siitä, olisiko rikoksesta odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa, lähettää syyttäväviranomainen RISE:en sähköpostitse pyynnön seuraamusselvityksen laatimisesta. Lisäksi syyttäjän tulee toimittaa valmis haastehakemus sille rikosseuraamustoimistolle, jonne pyyntö on lähetetty, mikäli asiassa on ehditty nostaa syyte. Tällöin haastehakemuksesta tulisi ilmetä myös syyttäjän rangaistusvaatimus (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011).

Rikosseuraamustoimistossa työskentelevän selvityksiä laativan rikosseuraamusviranomaisen tulee tehdä priorisointia eri juttujen kesken siten, että selvitykset kyetään antamaan ajoissa. Tarkoituksena on tarvittaessa kohdistaa suurempi huomio erityisesti alle 18-vuotiaan rikosta koskeviin selvityspyyntöihin, koska alaikäistä koskevan rikosasian pääkäsittely on pidettävä tuomioistuimessa viivytyksettä haastehakemuksen vireille tulosta. Samalla rikosseuraamusvi-

ranomaisen tulee huolehtia, että mahdollisesti tarvittavat yhdyskuntapalvelulain mukaiset soveltuvuusselvitykset tulee laadittua määräajassa (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011).

Lakivaliokunnan mietinnössä 6/2010 esitetään, että Rikosseuraamuslaitoksella on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada nuorta koskevia tietoja sosiaaliviranomaiselta sekä muilta viranomaisilta, yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä. Erityisen tärkeässä asemassa selvitystä laadittaessa ovat nuorta koskevat sosiaaliset tiedot. Jotta nämä erilaiset tiedot nuoresta saadaan viivytyksettä, tulee eri viranomaisten yhteistyön olla tiivistä. Lisäksi tiedonkulun tulee olla sujuvaa. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan tietojen joutuisa kerääminen ja sujuva yhteistyö eri viranomaisten kesken ovat avain asemassa, jotta nuoren yksilöllinen tilanne voidaan ottaa huomioon muun muassa hänen kuulemisessaan ja tietojen hankinnassa sekä selvityksen käsittelyssä tuomioistuimessa. Erityisen tärkeänä lakivaliokunta on pitänyt sitä, että säännös juurikin sosiaaliviranomaisen ja rikosseuraamusviranomaisen yhteistyöstä sisällytetään varsinaiseen lakiin (Lakivaliokunnan mietintö 6/2010).

Ehdottomasti tärkein tiedonlähde rikosseuraamusviranomaiselle on selvitystä laadittaessa nuori rikoksesta epäilty itse. Kuuleminen voidaan järjestää ensisijaisesti haastattelumuotoisesti kutsumalla nuori haastatteluun paikanpäälle yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Mikäli haastattelun järjestäminen ei ole mahdollista, voidaan asiassa järjestää puhelin- tai videokuuleminen (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011). Tämän ohella tärkeää tietoa nuoresta voi saada, mikäli nuori on ollut aikaisemmin asiakassuhteessa Rikosseuraamuslaitoksen kanssa (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 2/004/2011). Mikäli nuorta ei kuitenkaan tavoiteta, tulee seuraamusselvitys laatia Rikosseuraamuslaitoksen, sosiaaliviranomaisen sekä muiden viranomaisten ja tahojen antamilla tiedoilla (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011).

Kuten hallituksen esityksestä ja itse laistakin ilmenee, tulee selvitys laatia, mikäli epäilyistä rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Selvitys tehdään 15–20 -vuotiaista rikoksesta epäillyistä nuorista (HE 229/2009). Erityistä huomiota tulisi kiinnittää laadinnassa ja sen joutuisuudessa 15–17 -

vuotiaisiin nuoriin rikoksesta epäiltyihin. Lakivaliokunnan mietinnössä täsmennetään, että vaikka nuorella oikeuskäytännössä tarkoitetaan 15–17 -vuotiasta, tarkoitetaan nuorella rikoksesta epäillyllä kuitenkin 15–20 -vuotiasta (Lakivaliokunnan mietintö 6/2010).

Olennaisinta seuraamusselvityksen laatimisessa on ottaa huomioon ne seikat, jotka vaikuttavat seuraamusvalinnan arviointiin. Laatiessaan selvitystä, rikosseuraamusviranomaisen tulee ottaa kantaa, onko valvonta paras keino nuorelle, jotta tämän sosiaalisia suhteita pystytään edistämään ja rikosten uusimisriskiä vähentämään. RISE:n arvioinnin kohteena ovatkin ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksineen, nuorisorangaistus sekä ehdoton vankeusrangaistus ja sen sijasta tuomittava yhdyskuntapalvelu. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon kaikki käytettävissä oleva tieto, myös sellainen tieto, joka puoltaa ainoastaan nuoren tuomitsemista sakkorangaistukseen (Rikosseuraamuslaitoksen määräykset ja ohjeet Dnro 2/004/2011).

4.2. Selvityksen sisältö

Seuraamusselvityksen sisältöä ei ole tarkkaan määritelty laissa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä. Hallituksen esityksessä sanotaan kuitenkin, että selvityksen tulisi olla kirjallinen ja sisältää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat tarpeelliset tiedot (HE 229/2009). Lain nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 5 §:n mukaan edellä tarkoitetun arvon tekemiseksi RISE:n tulee yhdessä sosiaaliviranomaisen kanssa koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, päihteiden käytöstä, päihdekuntoutuksesta, mielenterveydestä ja mielenterveyspalveluiden käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633). Hallituksen esitys täsmentää luetteloa vielä sen verran, että elinolosuhteilla tarkoitettaisiin tietoja nuoren perhe- ja ystävyssuh-

teista, toimeentulosta, koulunkäynnistä tai opiskelusta, työpaikasta, terveydentilasta, sekä mahdollisista epäsosiaalisista asenteista (HE 229/2009).

Seuraamusselvitys koostuu tavallaan kahdesta osasta. Ensimmäisenä on käräjäoikeudelle tarkoitettu asiakirja, joka sisältää pyynnön tuomion ilmoittamisesta. Pyyntö on vakiomuotoinen. Pyyntöön on valmiiksi syötetty tiedot syytetystä ja tämän henkilötunnuksesta. Pyyntöissä kehoitetaan viipymättä toimittamaan ehdollisen vankeuden tehosteeksi tuomittua valvontaa koskeva päätösilmoitus, joka perustuu lakiin ehdollisen vankeuden valvonnasta. Pyyntö sisältää Rikosseuraamuslaitoksen yhteystiedot, sekä tietysti tiedot asian käsitelleestä käräjäoikeudesta sekä tuomion julistamispäivästä. Asiakirjassa on kohdat lisäksi itse tuomiolle. Käräjäoikeuden tulisi ilmoittaa pyyntöissä onko syyte hylätty, jätetty tuomitsematta, tuomittu sakkorangaistus vai ehdollista vankeutta. Lisäksi ilmoituksesta tulisi käydä ilmi onko henkilölle tuomittu valvontaa vai ei ja onko vastaaja tuomittu lisäksi oheisseuraamuksiin kuten sakkoon taikka yhdyskuntapalveluun. RISE haluaa tiedon myös siitä, onko nuori rikoksesta epäilty tuomittu nuorisorangaistukseen taikka ehdottomaan vankeuteen, sekä näiden tuomioiden pituudet. Käytännössä käräjäoikeus kuitenkin jättää ilmoituksen täyttämättä ja lähettää tyhjän pyyntöasiakirjan ja liittää siihen tuomiolauselman, joka sisältää kaiken RISE:n tarvitseman tiedon nuorelle tuomitusta rangaistuksesta.

Toinen osa on varsinainen seuraamusselvitys. Seuraamusselvityksen asiakirjapohja on sama kuin nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmassa tai yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksessä. Lausunnosta käy ensin ilmi mistä näistä kolmesta lausuntotyyppistä on kyse. Ensin selvityksestä ilmenee milloin selvityspyyntö on saapunut, mikä on syyttäjän diaarinumero asiassa tai mikä on poliisin tutkintailmoituksen numero sekä epäillyn rikoksen rikosnimike. Seuraavaksi asiakirjasta ilmenee nuoren rikoksesta epäillyn henkilötiedot kuten henkilötunnus, nimi, kutsumanimi, lähiosoite, postinumero sekä -toimipaikka.

Seuraavaksi asiakirjasta ilmenevät varsinaiset lausunnot nuoren asiassa. Lausuntoja on kaksi, joista ensimmäisessä ilmenevät olennaiset seikat seuraamusvalinnan, seuraamuksesta suoriutumisen ja seuraamuksen täytäntöönpanon kannalta. Toiseksi rikosseuraamusviranomaisen antaa lausunnon ehdollisen

vankeuden valvonnasta. Molemmat lausunnot perustuvat nuoren elämäntilanteeseen kuten ystävä- ja perhesuhteisiin, päihteiden käyttöön sekä kannanottoon rikoksien uusimisriskistä. Lausuntojen perässä on lausuma siitä, onko valvonta tarpeellinen nuoren asiassa vai ei. Vaihtoehtona edellä mainituille lausunnoille on selvitys lausunnon puuttumisesta, joka tulee käytettäväksi silloin, mikäli nuorta ei ole jostain syystä voitu kuulla tai selvitystä muutoin laatia. Mikäli seuraamusselvitystä ei ole voitu laatia, ilmoitetaan lausumana, ettei selvitystä ole voitu laatia.

Varsinaisten lausuntojen jälkeen seuraamusselvityksestä ilmenevät selvitystiedot, joita ovat käytetyt tietolähteet, nuoren ja hänen huoltajansa kuuleminen, sosiaaliviranomaisen tiedot, sosiaalinen tilanne, seuraamuksen valintaan ja suoriutumiseen vaikuttavat tekijät sekä muut tiedot. Lopuksi selvitys sisältää tiedot erilaisista suostumuksista sekä seuraamusselvityksen laatijan allekirjoitustiedot.

Käytetyt tietolähteet -kohdassa, rikosseuraamusviranomainen rastittaa ne tietolähdevaihtoehdot, joita rikosseuraamusviranomainen on selvitystä laatiessaan käyttänyt. Vaihtoehtoja on kahdeksan: haastattelu, väestötietojärjestelmä, rikosrekisteri, Rikosseuraamuslaitoksen tiedot, poliisin tiedot, syyttäjän lausuntopyyntö, esitutkintapöytäkirja ja sen numero sekä muu mahdollinen tietolähde, kuten esimerkiksi sosiaalitoimi. Nuoren ja hänen huoltajansa kuuleminen -kohdassa ilmoitetaan vain ketä henkilöitä asiassa on kuultu eli haastateltu. Sosiaaliviranomaisen tiedot -kohta käsittää ne tiedot, joita RISE on mahdollisesti saanut sosiaaliviranomaiselta, jossa nuori rikoksesta epäilty on tai on ollut aikaisemmin asiakassuhteessa. Kohta sisältää siten tiedot esimerkiksi jälkihuollosta, huostaanotosta taikka toimeentuloasiakkuudesta. Tässä kohdassa siis ilmoitetaan tiedot kaikista mahdollisista sosiaalihuollon toimenpiteistä, joita nuoren kohdalla on tehty.

Sosiaalinen tilanne on selvityksen laajin ja tärkein kohta, joka sisältää useamman alakohdan. Näitä alakohtia ovat: sosiaaliset sidokset ja perhetilanne, toimeentulo, työ ja koulutus, fyysinen ja psyykkinen terveys sekä päihteet. Sosiaaliset sidokset ja perhetilanne käsittävät nuoren ystävyys- ja perhesuhteita kos-

kevat tiedot. Nuoren haastattelun pohjalta tähän kohtaan kirjataan tiedot esimerkiksi siitä, missä nuori asuu, millaiset suhteet hänellä on vanhempiinsa, ovatko vanhemmat mahdollisesti eronneet ja milloin, millaiset suhteet nuorella on sisaruksiinsa ja ystäviinsä sekä siitä paljonko nuori rikoksesta epäilty on yhteydessä näihin ihmisiin. Mitä tulee kohtaan toimeentulo, työ ja koulutus, kuvailaan siinä nuoren koulunkäynnistä sekä mahdollisesti suoritetuista tutkinnoista kuten ylioppilastutkinnosta. Kohdassa luetellaan nuoren aikaisemmat työpaikat, työkokemus sekä työtilanne tällä hetkellä. Fyysinen ja psyykkinen terveys pitää sisällään nuoren oman arvion omasta terveyden tilastaan ja näin ollen kohta voi sisältää hyvinkin erilaista ja monimuotoista tietoa riippuen nuoresta itsestään. Päihteiden käyttö on yksi tärkeimmistä seuraamusselvityksen kohdista, sillä se on yksi suurimmista tekijöistä, jotka vaikuttavat nuoren riskiin tehdä rikoksia. Tässä kohdassa raportoidaan nuoren kertomana tämän päihteiden käytöstä, siitä milloin hän on aloittanut alkoholin ja mahdollisten huumausaineiden käytön sekä kuinka usein hän päihteitä käyttää. Tarkoituksena on siten selvittää, onko nuoren päihteiden käyttö hallinnassa vai ei.

Seuraamuksen valintaan vaikuttavia tekijöitä puolestaan ovat nuoren rikoksesta epäillyn asenteet, ajattelu sekä käyttäytyminen. Tässä osiossa selvitetään millaisessa ympäristössä nuori on varttunut eli onko nuori mahdollisesti kasvanut rikosmyönteisessä ympäristössä ja uskooko nuori, että tämä ympäristö on vaikuttanut hänen käyttäytymiseensä. Tätä kohtaa seuraa rikosten uusimisriskiä arvioiva osio. Tässä kohdassa mukana voi olla lausuma siitä, lisäävätkö nuoren nykyinen päihteiden käyttö tai elämäntapa ja asenteet rikoksia kohtaan nuoren rikoksien uusimisriskiä. Muut tiedot -kohta puolestaan sisältää tiedot mahdollisesta asepalveluksesta sekä rikosrekisterimerkinnöistä, sekä poliisin avoimista tutkinnassa olevista rikosasioista.

Kaikki edellä mainitut tiedot seuraamusselvityksen sisällöstä ovat tärkeitä ja arvokkaita tietoja nuoren elämäntilanteesta ja sen hallinnasta. Kun nuori on mahdollista tavata henkilökohtaisesti haastattelun merkeissä, saadaan nuoresta rikoksesta epäilystä selkeämpi kuva ja näin ollen rikosseuraamusviranomaisen voi paremmin tehdä ratkaisun valvonnan tarpeellisuudesta. Myös kannanotto

muista seuraamuksista onnistuu paremmin. Tiedot seuraamusselvityksen sisällöstä on saatu Rikosseuraamuslaitoksen laatimasta nuoren seuraamusselvityksestä.

4.3. Selvityksen käyttäminen tuomioistuimessa

Seuraamusselvityksen käsittelystä tuomioistuimessa säädetään nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 8 pykälässä. Pykälän pääasiallisena tarkoituksena on varmistaa nuoren asian viivytyksetön käsittely. Toisin sanoen siten voitaisiin välttää turhat pääkäsittelyiden peruuttamiset ja lykkäämiset (HE 229/2009). Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luvun 13 §:n 2 momentin mukaan pääkäsittely nuoren rikoksesta epäillyn asiassa tulee järjestää 30 päivän kuluessa siitä kun rikosasia on tullut käräjäoikeudessa vireille, jos kyseessä on alle 18-vuotias rikoksesta epäilty ja jos epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta.

Kun seuraamusselvitys on RISE:ssa valmis, lähetetään se postitse tai mikäli asiassa on kiire, faksilla takaisin syyttäviviranomaiselle. Tällöin, mikäli haaste on jo pantu vireille käräjäoikeudessa, välittää syyttäjä selvityksen tuomion ilmoitusasiakirjan kanssa sen tuomarin sihteerille, joka tulee käsittelemään asian. Mikäli syytettä ei ole vielä nostettu, odottaa selvitys haastehakemuksen lähettämistä käräjäoikeuteen syyttäjän papereiden joukossa. Kun syyttäjän haastehakemus on valmis, lähetetään seuraamusselvitys kaikkine asiakirjoinaan käräjäoikeuteen haastehakemuksen mukana. Jos syytteet nostetaan ennen seuraamusselvityksen valmistumista, tulee syyttäviviranomaisen ilmoittaa käräjäoikeudelle määräpäivä, johon mennessä seuraamusselvitys nuoresta rikoksesta epäilystä on tilattu (Lakivaliokunnan mietintö 6/2010).

Hallituksen esityksessä on mainittu, että tuomioistuimen varmistamistoimenpiteisiin kuuluisi seuraamusselvityksen valmistumisen kiirehtiminen (HE 229/2009). Käytännössä asia on kuitenkin toisinpäin. Mikäli seuraamusselvitystä ei ole toimitettu määräpäivään mennessä ja käsittelypäivä lähestyy, ottaa

syyttäväviranomainen tuomioistuinviranomaisen puolesta yhteyden rikosseuraamusviranomaiseen ja sen jälkeen ilmoittaa tuomioistuimeen ehtiikö selvitys pääkäsittelyyn tai mihin mennessä selvitys toimitetaan tuomioistuimen käytettäväksi.

Käräjäoikeudessa saattaa kuitenkin olla vireillä silloin tällöin nuoria koskevia asioita, joihin ei ole syyttäjän toimesta tilattu seuraamusselvitystä. Tällöin jää kärjätuomarin harkintaan, tulisiko selvitys vielä tilata ennen nuoren rikoksesta epäillyn oikeudenkäyntiä. Käräjäoikeudelle onkin näin ollen varattu vielä mahdollisuus tilata nuoren seuraamusselvitys, mikäli tuomari arvioi sen olevan asian ratkaisun kannalta merkityksellinen. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa ei kuitenkaan rajata pois sitä mahdollisuutta, että tuomitun olosuhteet muuttuvat niin olennaisesti käsittelyn aikana, että olosuhdemuutoksilla saattaisi olla vaikutusta seuraamusvalintaan. Uuden seuraamusselvityksen laatimisesta tulisi näin ollen aina ennen vanhan selvityksen käyttämistä tiedustella rikosseuraamusviranomaiselta. Tällöin laadintapyyynnön tekisi muutoksenhaku-tuomioistuin (HE 229/2009).

Lisäksi tilanteissa, joissa pääkäsittelyssä huomataan, että RISE on antanut nuoren seuraamusselvityksessä lausunnon, jossa ilmoitetaan, ettei selvitystä ole syytä tai toisesta voitu laatia, voidaan selvitys tehdä suullisesti puheenjohtajan toimesta. Käytännössä selvitys tapahtuu niin, että pääkäsittelyn aikana puheenjohtaja keskustelee yhdessä syyttäjän, nuoren sekä tämän mahdollisen avustajan ja huoltajien kanssa sekä esittää nuorelle samankaltaisia kysymyksiä, kuin itse selvityksen laatimisvaiheessa olisi nuorelta kysytty. Kun tällainen haastattelu voidaan suorittaa vielä tuomioistuimessa, mahdollistetaan se, että nuori tuomitaan valvontaan tämän tosiasiallisesti ollessa valvonnan tarpeessa. Myös yhdenvertaisuus toteutuu tämän menettelyn ansiosta paremmin.

Kun nuoren rikoksesta epäillyn asiaa lopulta käsitellään tuomioistuimessa, tulee tuomioistuimen varata tietyille asianosaisille tilaisuus tulla kuulluksi. Hallituksen esityksessä 229/2009 sekä lakivaliokunnan mietinnössä 6/2010 todetaan, että seuraamusselvityksen laatineelle rikosseuraamusviranomaiselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi nuoren asiassa. Tämä kuulemismahdollisuus tarkoittaa

hallituksen esityksen mukaan lähinnä mahdollisuutta suullisessa käsittelyssä täsmentää ja täydentää laatimaansa selvitystä tai vastata mahdollisiin tuomioistuimen lisäkysymyksiin. Selvityksen laatijan ei kuitenkaan tarvitse tulla paikalle, mikäli katsoo sen olevan tarpeetonta. Käytännössä rikosseuraamusviranomaisen jättääkin tulematta pääkäsittelyyn, sillä katsoo, ettei ole tarpeellista toistaa seuraamusselvityksestä jo ilmeneviä asioita.

Rikosseuraamuslaitoksen määräyksen Dnro 2/004/2011 mukaan tilaisuus tulla kuulluksi tulee varata myös sosiaaliviranomaiselle, mikäli asia koskee 15–17 -vuotiasta rikoksesta epäiltyä. Käytännössä asiassa varataan tilaisuus myös nuorelle rikoksesta epäillylle itselleen sekä tämän huoltajille, mikäli nuori on alle 18-vuotias. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 2/004/2011).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetulla lailla on oikeastaan kolme pääasiallista tavoitetta. Tavoitteena on ollut saattaa nuoriso-oikeutta koskeva lainsäädäntö ajantasaiseksi. Lisäksi tavoitteena on ollut nuoren asian viivytyksetön selvittäminen, käsittely ja nuoren ohjaaminen kohti rikoksetonta elämää sekä tarvittavien tukitoimien turvaaminen nuorelle. Keskeistä on lisäksi ollut nuoren tilanteessa toimivien viranomaisten toimivallan selkeämpi jako sekä tiiviimpi yhteistyö. Lisäksi lailla on pyritty säätämään nuoren alle 21-vuotiaan rikoksen tehneen epäillyn sosiaalisen tilanteen selvittämisestä sekä sen nojalla tehtävästä syyteharkintaa ja seuraamuksen täytäntöönpanoa koskevasta arvioinnista. Arvioinnin tarkoituksena olisi tällöin nuoren sosiaalisen selviytymisen edistäminen sekä uusien rikoksien ehkäiseminen. (HE 229/2009.)

Tämän opinnäytetyön perusteella uuden lain tavoitteet ovat toteutuneet hyvin. Nuoren asia tulee tosiasiallisesti käsiteltyä nopeammin ja nuoren rikolliseen toimintaan myös puututaan paremmin. Poliisin, syyttäjän, rikosseuraamusviranomaisen sekä käräjätuomarin haastattelut tukevat arvioita, joiden mukaan lainmukaisissa tavoitteissa on onnistuttu. Vanhemman konstaapelin Antti Hyryläisen mukaan useampi hänen tuntemansa rikoksilla oireillut nuori on päässyt irti alkavasta rikoskierteestä aikaisen puuttumisen ansiosta. Kihlakunnansyyttäjä Carita Sirénin sekä erikoissuunnittelija Heidi Urjanheimon mukaan prosessi on siinä mielessä parantunut, että seuraamusselvityksen laadinnalla saadaan paljon tärkeää tietoa nuoresta rikoksesta epäilystä. Täysin vastaavanlaisen tiedon saatavuus ei aikaisemmin ole ollut mahdollista, vaikka vanhan lain mukaan suoritettiin henkilötutkinta.

Käytännön soveltamisongelmia on viranomaistoiminnassa lakimuutoksesta huolimatta. Uusi laki on johtanut uusiin tehtäviin eri vastuuviranomaisissa, mutta uusia tehtäviä sellaisenaan ei koeta ongelmaksi. Sen sijaan ongelmaksi muodostuvat lähinnä laissa säädetyt määräajat näiden uusien työtehtävien suorittamiseksi. Kihlakunnansyyttäjä Sirén Länsi-Suomen syyttäjänvirastosta totesi

haastattelun aikana, etteivät kaikki lainkohdat ole erityisen järkeviä käytännön toiminnan, tehokkuuden ja tuloksellisuuden kannalta. Ongelma hänen mukaansa alkaa jo esitutkintaviranomaista koskevan määräajan lyhyydestä ilmoittaa nuoren rikoksesta syyttäjälle. Toisin sanoen, kun esitutkintaviranomaisella on vain 14 vuorokautta aikaa ilmoittaa nuoren rikoksesta syyttäjälle, voi nuorta koskeva esitutkinta olla vielä pahasti kesken. Kun nuoren rikoksesta ilmoitetaan syyttäjälle tietämättä tapahtumien todellista kulkua tai oikeita syyllisiä, aiheuttaa se tilanteen, jossa syyttäjä mahdollisesti tekee nuoren rikoksesta turhan selvityspyynnön RISE:lle. RISE puolestaan laatii selvityksen, jota ei välttämättä koskaan käytetä. Pahimmillaan tämänkaltaisen tilanne voi aiheuttaa poliisin esitutinnan vesittymisen, jos syyttäjän pyynnön jälkeen RISE on ensimmäinen viranomainen, joka on yhteydessä nuoreen. Johtopäätöksenä siis on, että esitutkintaviranomaista koskeva 14 vuorokauden määräaika on aivan liian lyhyt.

Tiukat määräajat prosessissa voivat aiheuttaa eri viranomaisille paljonkin turhaa työtä, mikä puolestaan rasittaa viranomaisten ennestään rajallisia resursseja. Erityisesti RISE:ssa työmäärä uuden lain myötä on kominkertaistunut (Hallituksen esityksen luonnos, 2012). Esitutkintaviranomaisen työ puolestaan saattaa olla täysin turhaa, kun hän ensin laatii tutkintailmoitukset, tulostaa ne ja toimittaa ne syyttäjälle, RISE:en ja sosiaaliviranomaiselle, eikä rikosta olekaan tapahtunut tai asia on ratkaistu jo esimerkiksi poliisin toimesta. Kun tämä työ tehdään esimerkiksi useamman kerran kuukaudessa tai jopa viikossa, voidaan vain arvella kuinka monta tuntia esitutkintaviranomaisen työtä päättyy syyttäjällä ja RISE:ssa hävitettävien asiakirjojen laatikkoon.

Kihlakunnansyyttäjä Sirén ehdottaa, että tämä esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuus poistettaisiin kokonaan laista. Hänen mukaansa nuoren tutkinnassa olevista asioista ei saa riittävästi tietoja, joihin selvityspyyntö voitaisiin perustaa. Sirén ehdottaa, että paras ratkaisu niin viranomaisten, kuin nuortenkin kannalta olisi, että syyttäjä tekisi selvityspyynnön RISE:lle vasta, kun esitutkinta on täysin valmis ja rikosasian oikea tapahtumainkulku on varmistunut. Ehdotus on siinä mielessä järkevä, että se ratkaisisi esitutkintaviranomaisen ilmoituksen määräaikaa koskevat ongelmat helposti. Kun esitutkinta voidaan suorittaa rauhassa,

säästetään siinä resursseja jopa kolmessa eri viranomaisessa. Syyttäjä ei joudu tekemään turhia selvityspyynnöjä eikä RISE:ssa tehdä sitä kautta turhia seuraamusselvityksiä. On selvää, että tämä menettely olisi myös nuoren edun mukaista. Toisaalta määrääjän puuttuminen esitutkintaviranomaisen kohdalla kokonaan, voisi vaikuttaa kielteisesti prosessin joutuisuuteen, joka kuitenkin on yksi uuden lain keskeisistä tavoitteista. Näin ollen voisi olla järkevää, että laissa olisi säädetty nykyistä määrääaikaa väljempi aika itse esitutkinnan suorittamiselle.

Oikeusministeriössä on valmisteilla hallituksen esitys, joka koskee nimenomaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamista. Hallituksen esityksen tulisi olla valmis esiteltäväksi marraskuun lopulla tai joulukuun alussa. Oikeusministeriöstä saadussa hallituksen esityksen luonnoksessa sanotaan, että ilmoitusvelvollisuutta esitutkintaviranomaisen kohdalla tulisi muuttaa siten, että ilmoitusvelvollisuus alkaisi vasta esitutkinnan valmistuttua. Tämä muutos on järkevä ja toimiva, mikäli ilmoitusvelvollisuus tarkoittaa esitutkinnan toimittamista syyttäjälle. Mikäli ilmoitusvelvollisuudella kuitenkin tarkoitetaan erillistä ilmoitusta, saattaisi se edelleen muodostaa ongelman, vaikkakaan ei niin laajamittaista kuin aikaisempi ilmoitusvelvollisuus. Syyttäjälle tärkein tiedonlähde selvityspyynnön laatimista varten on esitutkintapöytäkirja. Kihlakunnansyyttäjä Sirén on kritisoinut tutkintailmoituksen tekemistä siksi, että arviota tulevasta seuraamuksesta on miltei mahdotonta tehdä. Sen sijaan esitutkintamateriaalista syyttäjän on mahdollista tosiasiassa arvioida, onko nuoren rikoksesta odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Ja kun syyttäjän selvityspyyntö perustuu valmiiseen esitutkintaan, tulee turhia seuraamusselvityksiä laadittua vähemmän. (Hallituksen esityksen luonnos, 2012.)

Hallituksen esityksessä olisi kuitenkin hyvä huomioida se seikka, että ainakaan RISE:n ei ole tarvetta saada ilmoitusta poliisilta nuoren rikoksesta. En usko sosiaaliviranomaisenaan hyötyvän ilmoituksesta, sillä nuoren kuuleminen on nyt siirtynyt sosiaaliviranomaisesta RISE:lle. Erikoissuunnittelija Heidi Urjanheimon mukaan ilmoitukset eivät aikaisemminkaan ole olleet tarpeellisia, eikä usko tilanteen muuttuvan. Näin ollen olisi riittävää säätää esitutkintaviranomaisen il-

moitusvelvollisuus koskemaan ainoastaan syyttäjää. Prosessin kannalta ainut viranomainen, joka jollain tavalla tarvitsee ilmoitusta, on syyttäjä. RISE:lle riittää syyttäjän pyyntö selvityksen laatimisesta. Riittävää olisi myös, että ilmoitusvelvollisuus käytännössä koskisi määräaikaan toimittaa esitutkimusmateriaali syyttäjälle 14 vuorokauden kuluessa esitutkimuksen valmistumisesta. Uusi hallituksen esitys lisäksi ehdottaa, että lakiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan sotilaskurinpitomenettelyssä käsiteltävistä nuoren rikoksista ei tarvitsisi tehdä lainkaan esitutkimusviranomaisen ilmoitusta. (Hallituksen esityksen luonnos, 2012.)

Toisena kokonaan uutena asiana lakiin ehdotetaan otettavaksi säännös, joka koskee maahanmuuttajataustaisia nuoria rikoksesta epäiltyjä. Nykyinen laki ei millään lailla rajaa sitä, minkä maalaisista nuorista seuraamusselvitys tulee tehdä, joten selvitys on pyritty tekemään kaikista. Luonnoksen mukaan syyttäjän ei tarvitsisi enää tehdä seuraamusselvitystä, jos nuori rikoksesta epäilty ei ole Suomen kansalainen eikä hänen vakinainen asuinpaikkansa ole Suomessa. Tämä säännös ehdotetaan otettavaksi lakiin sen vuoksi, ettei tällaista ulkomaa-laista nuorta, jolla ei ole vakinaista asuinpaikkaa Suomessa, tosiasiallisesti saada tavoitettua seuraamusselvityksen laatimista varten. Tämä säännös olisi poikkeus syyttäjän velvollisuuteen pyytää seuraamusselvityksen laatimista. (Hallituksen esityksen luonnos, 2012.)

Ongelmaksi on muodostunut myös se, että esitutkimusviranomainen on lain mukaan velvoitettu ilmoittamaan syyttäjälle myös rangaistusmääräys- tai rikesakmenettelyssä jo ratkaistut 15–17 -vuotiaiden nuorten asiat. Sirén totesi ilmoitusmenettelyn olevan täysin turhaa, sillä syyttäjä ei käytännössä tarvitse tietoa omassa työssään. Uudessa hallituksen esityksen luonnoksessa ei tähän ongelmaan ole otettu kantaa. Muutos tässä asiassa olisi siinä mielessä merkittävä, että rangaistusmääräys- tai rikesakmenettelyn käyttämisen ilmoittamisessa menee jälleen hukkaan resursseja, joita olisi mahdollista kohdentaa uudelleen tehokkaamman esitutkimuksen suorittamiseksi.

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettu laki antaa suuntaa-aviivat viranomaisten yhteistyölle ja sen tärkeydelle, mutta ei anna aivan riittävästi asiassa sääntelyä. Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä ongelmana on erikois-

suunnittelija Heidi Urjanheimon mukaan se, että nuorta koskevia asiakkuustietoja joistain yksittäisistä sosiaalitoimistoista on vaikeaa saada. Tämän kaltainen ongelma saattaa muodostaa kysymyksen myös nuorten yhdenvertaisen kohtelun toteutumisesta. Lain mukaan rikosseuraamusviranomaisen on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada nuorta koskevat tiedot sosiaaliviranomaiselta (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633). Kun sosiaalitoimisto ei RISE:n pyynnöstä huolimatta toimita tietoja, saattaa se pahimmillaan aiheuttaa sen, että laadittava seuraamusselvitys jää pahoin puutteelliseksi, eikä oikeaa kantaa valvonnan tarpeellisuudesta näin ollen saada. Mikäli RISE:n ja sosiaalitoimistojen välinen yhteistyö on puutteellista muuallakin, kuin Länsi-Suomen alueella, tulisi yhteistyöstä ja tiedonsaannista säätää laintasaisesti. Näin olisi mahdollisuus varmistua siitä, että seuraamusselvityksestä tulee mahdollisimman luotettava ja nuorta pystytään varmemmin ohjaamaan oikeaan tarvitsemaansa suuntaan.

Osaan tässäkin opinnäytetyössä esiin nostettuihin ongelmiin otetaan kantaa uudessa hallituksen esityksen luonnoksessa eduskunnalle laiksi nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamiseksi. Luonnoksessa on otettu siis kantaa esitutkintaviranomaista koskevan määräajan muuttamiseen, jonka on havaittu olleen jokseenkin ongelmien perimmäinen syy. Luonnoksesta ilmenee, että esityksen tarkoituksena on nimenomaan vähentää tarpeettomien seuraamusselvitysten tekemistä ja suunnata resursseja niihin tapauksiin, joissa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteeseen paneutuminen ja puuttuminen on erityisen tarpeellista. On siten selvää, että lakimuutos olisi myös nuoren edun mukaista.

Tämän lainsäädännön ohella käytännön keinoja auttaa nuorta rikoksettoman elämän tukemisessa on muitakin, kuin laissa mainitut keinot. Tässä opinnäytetyössä on mainittu kaksi toisiaan muistuttavaa keinoa ennalta ehkäistä nuorten rikoksia sekä puuttua niihin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Yhtenä keinona on Hämeenlinnassa vuonna 2004 käynnistetty Ankkuritoiminta. Toisena keinona puolestaan Helsingin alueella on käytössä yhden kosketuksen periaate. Molemmat keinot pyrkivät samaan tavoitteeseen, jossa nuorten rikoksia ehkäis-

tään näkyvästi ja tehokkaasti. Nuorten tietoisuutta rikoksien seuraamuksista halutaan lisätä ja tärkeänä osana toimintaa ovat poliisien lisäksi muun muassa koulut, perhe sekä sosiaaliviranomaiset. Molemmat toimintamuodot ovat saaneet hyvää palautetta. Nuorten rikollisuuteen on tosiasiallisesti pystytty puuttumaan ja nuoria pystytään ohjaamaan paremmin oikeanlaisen avun piiriin, kun ongelma on vasta alkamassa. Vaikka seuraamusselvityksellä pyritään juurikin nuoren ohjaamiseen kohti rikoksetonta elämää, saattaa apu tulla liian myöhään. Tällä tarkoitetaan lähinnä sitä, että nuoren rikolliseen käyttäytymiseen puututaan vasta, kun nuori tekee rikoksen, josta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Näin ollen nuoren ohjaaminen saattaisi olla helpompaa siinä vaiheessa kun rikokset ovat vielä vähäisiä.

Ankkuritoiminnan tai yhden kosketuksen periaatteen kaltaisen toiminnan sekä nykyisen lainsäädännön yhdistäminen antaa viranomaisille erinomaiset keinot puuttua nuoren rikoksiin tämän elämän eri vaiheissa ja tarjoamaan myös sen mukaisia tukitoimia. Kun rikoksiin puututaan monipuolisesti erilaisin keinoin yhteistyössä eri viranomaisten kanssa, saavutetaan epäilemättä parhaat tulokset. Vastaavanlaisten projektien käynnistäminen maanlaajuisesti voisi olla näin ollen hyödyllistä jo pelkästään nuorten rikoksesta epäiltyjen tasapuolisen kohtelun turvaamiseksi. Erikoissuunnittelija Heidi Urjanheimo on haastattelussaan kertonut olevansa sitä mieltä, että edellä mainittu Ankkuritoiminta voisi olla hyvä vaihtoehto ja sitä kannattaisi ainakin kokeilla myös Länsi-Suomen alueella.

LÄHTEET

Brax, T. 2010. Oikeusministeri Tuija Brax Nuorisolakiuudistuksen koulutuskierron -seminaarissa 28.10.2010. Viitattu 29.10.2012. <http://www.om.fi/Oikeapalsta/Haku/1284990115282>.

Euroopan ihmisoikeussopimus 69/1999.

HE 229/2009.

HE/Luonnos. 2012. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamisesta.

Hoppiari, M. & Sirén, C. 2010. Nuoret Rikoksesta epäillyt. Varsinais-Suomen syyttäjänviraston työryhmän laatima mietintö lain käytännön sovellutuksesta virastossa.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus 8/1976.

Kinnunen, R; Lidman, J & Kaakinen, J. 2012. Ankkuritoiminta. Hämeenlinna: Uudenmaan ELY-keskus. Viitattu 15.10.2012. <http://www.sosiaalikehitys.com/uploads/Ankkuritoiminta.pdf>.

Kunnas, R. 2012. Nyt pureudutaan rikoksen syntyyn. Ilta-Sanomat 12.10.2012.

Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 24.6.2010/634.

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.

Laki nuorista rikoksentekijöistä (kumottu) 31.5.1940/262.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370.

Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330.

Laki yleisistä syyttäjistä 11.3.1997/199.

Lakivaliokunnan mietintö 6/2010.

Lindfors, C. 2010. Asiantuntijan suullinen puheenvuoro.

Marttunen, M. 2008. Nuorisorikosoikeus – Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Viitattu 5.9.2012. Helsinki. Luettavissa pdf-muodossa:

<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLaptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=jdx9k.pdf&SSURLcontext=Satellite%20Server&blobwhere=1212929479946&blobheadervalue1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>.

Nuorisorangaistus. Viitattu 5.9.2012. <http://www.rikosseuraamus.fi/15137.htm>.

Nuorisorangaistuksen sisältö. Viitattu 5.9.2012. <http://www.rikosseuraamus.fi/30104.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. 2012. <http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm>. Viitattu 15.11.2012.

Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 2/004/2011.

Rikosseuraamuslaitoksen määräys Dnro 13/004/2011.

Syyttäjät. 2012. <http://www.oikeus.fi/4314.htm>. Viitattu 15.11.2012.

Tuomioistuimet. 2012. <http://www.oikeus.fi/4315.htm>. Viitattu 15.11.2012

Valtakunnansyyttäjänviraston ohje Dnro 12/32/11.

Seuraamusselvityspyyntö

LÄNSI-SUOMEN SYYTTÄJÄNVIRASTO PL 151 20101 Turku puh. 029 562 6500 fax. 029 562 6523	SEURAAMUSSELVITYSPYYNTÖ 02.12.2012
--	---

RISE
Länsi-Suomen alueen arviointikeskus
PL 50
20251 Turku

Henkilötiedot	<sukunimi ja etunimet> <henkilötunnus> <jakeluosoite> <postinumero> <puhelinnumero> (puh) Äidinkieli (ellei Suomi): <mikä>
Epäilty rikos	<rikos ja tekoaika>
Tutkintailmoitus	<numero>
Käsittely	Varsinais-Suomen käräjäoikeus
Lähtettäminen	<p>Pyydämme lähettämään seuraamusselvityksen kahtena kappaleena 30 päivän kuluessa syyttäjäyksikön osoitteella ja tutkintailmoitusnumerolla.</p> <p>Mikäli seuraamusselvitystä ei saada tehtyä määräajassa, esitutkintapöytäkirjan valmistumisaikataulua voi tiedustella Varsinais-Suomen poliisilaitokselta.</p>

Allekirjoitus
